

MITÄ SUO SUO?
– **KOSKELAN SUON MERKITYKSIÄ VÄINÖ LINNAN**
***TÄÄLLÄ POHJANTÄHDEN ALLA* -TRILOGIASSA**

Ilmar Grünthal
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesä 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kirjallisuus
Tekijä Ilmar Grünthal	
Työn nimi Mitä suo suo? – Koskelan suon merkityksiä Väinö Linnan <i>Täällä Pohjantähden alla</i> -trologiassa	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Elokuu 2024	Sivumäärä 60
Tiivistelmä <p>Maisterintutkielmassa analysoidaan Koskelan suon merkityksiä Väinö Linnan trologiassa <i>Täällä Pohjantähden alla</i>. Suolla on romaanisarjassa keskeinen osa. Se toimii yhtenä keskeisimmistä motivaattoreista monissa trilogian tapahtumissa ja on elimellisessä osassa Koskelan torppariperheen elinympäristönä kolmen sukupolven ajan. Työssä myös problematisoidaan suolle hahmottuvia merkityksiä ja niiden suhdetta maapallon ympäristöhaasteisiin ja ihmisen asemaan luonnossa.</p> <p>Tutkielma lähestyy aihettaan kysymällä, 1) millaisia merkityksiä Koskelan suolle tekstissä muodostuu ja 2) millaisia ovat koskelalaisten suosuhteet. Teoreettis-metodologisena kehyksenä työssä on ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen pohjalle rakentuva lähiluku. Analyysiosio koostuu trilogian keskeisimpien suokohtien erittelystä.</p> <p>Tutkielman tulosten mukaan Koskelan suo on paitsi työläs elämisen fyysinen kehys myös eräänlainen mentaliteetin muovaaja. Suohon kytkeytyy kaikkien Koskelan sukupolvien yhteydessä henkisiä merkityksiä. Se heijastaa kaksijakoista kokemusta suosta ankarana mutta toisaalta tietyn tavoin onnellisena elinympäristönä antamatta kuitenkaan vaikutelmaa idealisoidusta tai romantisoidusta luontosuhteesta.</p>	
Asiasanat: Väinö Linna, <i>Täällä Pohjantähden alla</i> , suo, suomotiivi, ekokritiikki, kirjallisuudentutkimus, luontosuhde	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Pohjantähti-tutkimuksen traditio	4
1.2 Tutkimuksen relevanssi.....	5
2 EKOLOGIINEN JA SUON KUVAUKSET KIRJALLISUUDESSA.....	7
2.1 Ekologiin määritelmiä ja historiaa	7
2.2 Luonto- ja suokuvauksen suomalainen konteksti	12
3 KOSKELAN SUO	16
3.1 Suon raivaaminen	16
3.2 Suon muokkaaminen, muokkaava suo.....	29
3.3 Suon perintö.....	35
4 SUON MERKITYKSIÄ.....	39
4.1 Suon yhteiskunnallisuus.....	39
4.2 Koskelalaisten suosuhteet	43
5 PÄÄTÄNTÖ.....	51
LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Erittelen työssäni Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiaa (vastedes *Pohjantähti*) ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen teoriaa ja lähiluvun metodia hyödyntäen. Keskityn Koskelan suon kuvaukseen ja merkityksiin sekä koskelalaisten suhteisiin suuhonsa. Taustoitan erittelyäni niin kotimaisen kuin kansainvälisenkin ekokritiikin sekä luontokuvauksen tutkimuksen avulla.

Pohjantähti tarjoaa sivumäärällisen ja temaattisen järeytensä ansiosta rikkaat lähtökohdat tutkimuksen tekemiseen näkökulmasta kuin näkökulmasta, minkä osoittaa osaltaan *Pohjantähdestä* jo tehtyjen analyysien lukuisuus. Trilogia on moniulotteinen mosaiikki kansakunnan synnystä, sukupolvisesta kehityksestä ja hämäläisestä kyläyhteisöstä erilaisine ihmisineen kehityksen vietävinä ja toteuttajina (vrt. Nummi 1997). Se on vaiheikas, intertekstuaalisesti rehevä, kerronta- ja kirjoitusteknisesti onnistunut monumentti, yhtä paljon sosiaalihistoriaa kuin fiktiotakin (Salo 1959 viit. Nummi 1993, 161). *Pohjantähden* historiankuvausta on myös kritisoitu: Suomen menneisyydestä ei esimerkiksi löydy vastinetta Koskelan maiden palautukselle, joka esitetään keskeisenä trilogian tapahtumana (Eskola 1960 viit. Nummi 1993, 162).

Pohjantähti mielletään kansalliseksi klassikoksi. Trilogia on käännetty yli kymmenelle eri kielelle¹ ja siitä tehdään aika ajoin näytelmäversioita.² *Pohjantähteä* on myös sovitettu radioteatteriksi³ sekä useiksi elokuvaversioiksi.⁴ Lisäksi sitä luetaan jonkin verran kouluissa.⁵ Niin kuin muutkin teokset kansakunnan kaapin päällä, myös *Pohjantähti* synnyttää keskeisenä suomalaisuusepoksena yhä keskustelua kotimaisen kirjallisuuden kentällä koskien Suomen historiankuvausta ja kirjassa

¹ SKS:n verkkosivujen mukaan teosta on käännetty yhteensä 14 kielelle. <http://dbgw.finlit.fi/kaannokset/lista.php?order=author&asc=1&lang=FIN> (9.4.2024.)

² Tuorein näyttämösovitus esitettiin Pyynikin kesäteatterissa 2023. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009610558.html>.

³ 21-osainen sarja julkaistiin 2008. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-4131171>

⁴ Vuosina 1968–1970 trilogia sovitettiin kaksiosaiseksi elokuvasarjaksi. Vuonna 1973 näistä tehtiin kokoelmaelokuva nimellä *Pohjantähti*. Viimeisin elokuvaversio *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiasta ilmestyi teossarjan alkuperäisellä nimellä vuonna 2009.

⁵ Trilogia nousi vuosituhannen vaihteessa 15 luetetuimman kirjan joukkoon kouluissa jääden kuitenkin luetetuimpien kirjojen listalla kauas kärjestä (Rikama 2004, 77).

käsiteltäviä yleisinhimillisiä ja -maailmallisia teemoja laajemminkin. Trilogiasta on otettu huomattava määrä painoksia, ja vaikka menneen ajan myyntimenestyksiä ei voi keskenään heikosti verrannollisten yhteiskunnallisten kontekstien takia vertailla 2020-luvun painosmääräheeroksiin, *Pohjantähti* näyttäytyy tilastopoikkeamienkin valossa poikkeuksellisen luettuna.

Teokseen fokuoitoiminen suonäkökulmasta käsin on paitsi tuore tulokulma tutkittuun teokseen myös tarpeellista puintia suomalaisen klassikkokirjallisuuden ajankohtaisuudesta ympäristön alenustilan läpivalaisemalla 2020-luvulla. Mikä on meidän suhteemme trilogiaan ja mikä sen suhde luontoon? Kysymykset ihmiskunnan osasta ja oikeuksista maailmamme ekosysteemissä viitoittavat tietä pyrkimyksille ymmärtää oman aikamme ongelmiin johtaneita kehityskulkuja, asenteita ja kulttuurisia kokemuksia mahdollisimman monin tavoin, myös kansakunnan mielenmaisemaa määrittäviä teoksia analysoimalla (vrt. Lahtinen & Löytty 2022, 12–13). *Pohjantähden*, kuten minkä tahansa kirjan, todistettava yhteys oman maailmamme luontoon on toki sangen epämääräinen, mutta ympäristön merkittävästi heikentynyttä tilaa vasten tuntuisi perusteettomalta jättää kartoittamatta mahdollisimman monipuolisesti normaaleiksi toimintamalleiksi vakiintuneiden asenteiden syntyprosessia, joissa mielenmaisemamme yhtenä keskeisimmistä määrittäjistä erilaiset taidemuodot sekä -kappaleet toimivat. Kirjallisuudentutkimuksen todennettavuuden ongelmaa tyypillisesti kontrastoidaan vasten sosiokonstruktivistista pohjaolettamaa, jonka mukaan kirjallisuuden representaatiot todellisuuden kuvailemisen lisäksi rakentavat sitä (Lahtinen & Löytty 2022, 15).

Pohjantähden, Suomen ja suomalaisen kulttuuripiirin kontekstissa kysymykset asenteistamme niin soita kohtaan kuin luontoa yleisestikin eivät ole vähemmän ajankohtaisia kuin muualla maailmassa. Olemme Euroopan soisin ja maailman mittakaavassa viidenneksi soisin valtio, ja kosteikoillamme on ollut olennainen osuus maamme talouden kehittämisessä (Häyrinen 1978, Linkola 1995 & Lappalainen 1998 viit. Laurén 2006, 11–12). Niitä on raivattu Suomessa pelloiksi arviolta noin miljoonan hehtaarin verran, ja suopellot ovatkin olleet keskeisiä toimeentulon mahdollistajia. Ne on osin tästä syystä nähty luonnontilaisia soita arvokkaampina. Rapakot on katsottu haastaviksi hyödyntää positiivisina kansallisina vertauskuvina, mistä johtuen ne ovat päätyneet osaksi suomalaista maise-makuvastoa melko hiljattain. (Lukkarinen 2004 viit. Laurén 2006, 21; Laurén 2006, 116, 118.)

Suomi ja suot ovat yhtä. *Suomen* on tulkittu juontuvan sanana suomaata tarkoittavasta käsitteestä *sooma*. Suomalaisia on kutsuttu sanalla ”soo-mehe” eli suomiehet. Myös kansainvälisen nimen *Finland* etymologia vie soihin: englanniksi *fen* tarkoittaa puutonta suota, siis *fen-land*, puuttomien soiden maa. (Tikkanen 2010, 57.) Suomen suoluonnon runsaus elää myös kielemme sanastossa, jossa suolle riittää synonyymejä kuten *neva*, *jänkä*, *aapa*, *rimpi*, *letto*, *rapakko* tai *luhta*. Erilaisia suosanoja on käytetty kuvaamaan erilaisia suotyyppejä: Pohjanmaalla *neva* on alkujaan tarkoittanut vetistä ja heinäistä jokivarsisuota kun taas *letto* on murteellinen yleisnimitys vetelälle alueelle. (Tuomi 1967 &

Laaksonen 1995 viit. Laurén 2006, 19.) Käsitteiden lisäksi soilla on suomen kielessä sijansa erilaisina sananlaskuina ja ilmaisuina, kuten esimerkiksi ”suo siellä, vetelä täällä” tai ”ei susi suolla eksy”. Joku voi myös sanoa olevansa korviaan myöten suossa. (vrt. Honko 1984 viit. Laurén 2006, 37.)⁶ Suomea on myös mahdollista pitää jonkinlaisena auktoriteettina erilaisissa suossa harjoitettavissa urheilu- ja hupailulajeissa.⁷ Linkolaa (2004, 64–67) mukaillen: Suomi näyttää siltä miltä suonsakin.

Suot näkyvät ja kuuluvat myös suomaan korkeakulttuuriperinnössä. Suomalaiset ovat maalanneet soitaan ja laulaneet niistä. Kotimaisista suotematiikkaa sivuavista lauluista kaikuu kansanperinteen urhokasta suonraivaajahenkeä (Laurén 2006, 54–57). Soita on maalaustaiteen ja musiikin ohella myös puhuttu ja sittemmin kirjoitettu: *Kalevalassa* Väinämöinen laulaa Joukahaisen lettoon suomalaisen kirjallisuuskaanonin tunnetuimman liikenneruuhkan päätteeksi. Kansalliseepoksen lisäksi suomotiiivit⁸ pilkahtelevat muissakin kirjalliseen kärkikaaderiin kuuluviksi katsotuissa teoksissa, kuten esimerkiksi Aino Kallaksen *Sudenmorsiamessa* (2007) tai Aleksis Kiven *Seitsemässä veljeksessä* (1953). Suota, kuokkaa ja Jussia edeltää suomalaisessa kirjallisuudessa vahva soinen perinne.

Linnan työ paitsi sointuu toistettuun ja ostettuun suodiskurssiin, myös rakentaa sitä ja antaa sille uutta elinvoimaa uusine ilmenemismuotoineen. Niin internet kuin tosielämäkin tulvivat suo, kuokka ja Jussi -fraasista motivoituneita blogeja, tunnuslauseita, mukaelmia ja bändejä. Linna sanoitti Suomen suot kenties muistetuimmalla tavalla. *Pohjantähteä* ajatellessamme päädymme toistamaan mielessämme sen tunnetuimpia sanoja ja niiden myötä suota ja itseämme. Linna sijoitti suonsa yhteyteen ihmisen, ja mikä vielä parempaa, sisupussin, joka antaa tarinan ja kasvot suomalaiselle myytille itsenäisestä pärjääjästä. Suomalaisena jussina on joko halukas tai velvoitettu kuokkimaan suonsa itse. *Pohjantähden* avaussanojen käsitteellistyminen kiteyttää paljon omasta tavastamme mieltää itsemme soiden, metsien ja luonnon yhteyteen ja sitten markkinoida mielikuvaa muillekin. Luontosuhteeltaan erityislaatuinen kansa -, metsäläis- ja maalaisnarratiivit ovat kansallista omaisuuttamme, joihin jokainen voi tuntea kuuluvansa joko kävelemällä lähimetsään, kuuntelemalla *Pohjois-Karjalaa* tai tarttumalla *Pohjantähteen*.

Pohjantähdessä on relevanssia. Myös sen tutkimisessa on relevanssia, jopa ja eritoten akateemisessa viitekehityksessä. Yliopistoilla on keskeinen osa aikamme ympäristökysymyksiin vastaamisessa, sillä tieteellis-akateemisen sivistyksen korkeimpina laitoksina niiden manifestoimilla

⁶ Suo esiintyy sananlaskuissa pääsääntöisesti kielteisenä asiana tai vertauskuvana (Hakamies 1998 viit. Laurén 2006, 37). Sananlaskuista lisää: <https://journal.fi/elore/article/view/78254>.

⁷ Lajeja on suojuoksusta suosählyyn ja -painiin. Suopotkupallossa järjestetään vuosittain MM-kilpailut. Suourheilulajit ovat myös saaneet oman seminaarinsa jo vonna 2003 Jyväskylässä (Laurén 2006, 59–60). Suo on myös ollut keskeinen osa erinäisten suomalaisten kärkiihtäjien, kuten Mika Myllylän, harjoittelussa. Hän myös mainitsi itselleen tärkeän Tervaneva-suon testamentissaan (Laurén 2006, 57).

⁸ Motiivit ovat teosten elementtejä, joilla on yhtymäkohtia ja toistuvuutta muissa kansanperinteen, kirjallisuuden ja taiteen lajeissa. Ne välittävät ja tukevat tietyn teoksen olennaisia teemoja saaden toistuessaan symbolista painoarvoa. (Grünthal 1997, 10: vrt. Baldick 2015.)

ekologisen suhteen muodoilla on painoarvoa. Millaisia edellytyksiä yliopistoyhteisö luo ekologiselle sivistykselle, ihmisen ja ei-inhimillisen luonnon kestäväälle suhteelle? (vrt. Värri 2018, 127, 133.) Akateemiseksi hyödyksi, kirjallisuudentutkijain iloksi, yhteiseksi hyväksi. Alla tutkimuskysymyksiä.

1. Millaisia merkityksiä Koskelan suolle tekstissä muodostuu?
2. Millaisia ovat koskelalaisten suosuhteet?

1.1 Pohjantähti-tutkimuksen traditio

Kuten Linnaa yleisestikin, myös *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiaa on tutkittu sängen innokkaasti. Yhtenä perusteellisimmista *Pohjantähti*-tutkimushankkeista erottuu Jyrki Nummen väitöskirja *Jalon kansan parhaat voimat – kansalliset kuvat ja Väinö Linnan romaanit Tuntematon sotilas ja Täällä Pohjantähden alla* (1993). *Pohjantähdestä* on tämän lisäksi tutkittu muun muassa sen kielellisiä ilmiöitä (Vaalavirta 1976), käännöskysymyksiä (Oksanen 1968; Jokiniemi 1978), trilogian naiskuvaa (Tossavainen 1999; Ketko 2005), yhteiskunnallisuutta (Leppihalme 1975; Helminen 1997) sekä luonnollisesti sotatemaatiikkaa (Lindfors 2002). Luontonäkökulmaa *Pohjantähteen* raottavat Jouni Viro-laisen *Maisemakuvaus Väinö Linnan romaanitrilogiassa Täällä Pohjantähden alla* (1987) ja Kaija Saarisen *Luonto Väinö Linnan Päämäärässä ja Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa* (1983). *Pohjantähden* luonto on siis tiettyssä mielessä jo noteerattu, mutta ekokriittinen näkökulma trilogiaan on jäänyt toistaiseksi puuttumaan. Tehtyjen tutkimusten temaattinen laajuus peilaa hyvin *Pohjantähden* näkökulma- ja tutkimusmielessä riittoisaa luonnetta. Kussakin tutkimuksessa avataan yhtä tulokulmaa lukemattomista suureen kokonaisuuteen, josta paljon on jo analysoitu ja valtavasti edelleen tekemättä. Näin myös ekokriittisessä kirjallisuudentutkimuksessa.

Ekokritiikin soveltaminen *Pohjantähteen* Koskelan suon kautta on erityisen rikkaan tuntuinen näkökulma suhteessa sen merkitykseen koko trilogialle. Suon raivaamisen ja omistamisen alkuperäiset merkitykset saavat trilogiassa vähitellen itseään laajemmat mittasuhteet, jolloin itse kosteikko jää tapahtumien keskiöstä sivuun. Kaiken alussa ja perustana oli kuitenkin ”autio, keskeltä melkein puuton neva” (Linna 1996, 13). *Pohjantähden* onkin esitetty olevan kertomus suosta (Kempainen 2006). Niin kuin Koskelan suo, myös kirjan nimi itsessään sisältää vahvaa vertauskuvallisuutta: Pohjantähti on vanha Ruotsi(-Suome)n valtakunnan symboli. Tähti, joka ei koskaan laske, määrittä aikanaan

valtakuntansa asukeille ainoan tämänpuoleisen maan, joka oli heidän kotinsa.⁹ Pohjantähden alla eläjien piti tulla ainoassa maallisessa kodissaan toimeen keskenään. Tämä ihmisten välisen solidaarisuuden ja kansakunnan integraation tematiikka päätyi keskeiseksi eetokseksi Linnan *Pohjantähteen*. (Klinge 1980 viit. Nummi 1993, 174.)

1.2 Tutkimuksen relevanssi

On yhtäältä totta, etteivät kirjallisuuden ja kulttuurin teokset voi sanan varsinaisessa merkityksessä pelastaa maapalloa. Ne voivat kuitenkin tarjota ihmiskunnalle tarpeellisia tilaisuuksia oppimiseen ja toimintatapojensa kehittämiseen. (Sieperstein 2016 viit. Pihkala & Helle 2022, 31.) Ympäristökriisi on pohjimmiltaan kulttuurin ja ajattelun kriisi (vrt. Lahtinen & Löytty 2022, 12; Kerridge 1998, 4): ihmiskunta on luonut nykyisen maailman ajattelullaan, joten muuttaakseen sitä sen on muutettava tapaansa ajatella. Kirjallisuudentutkimuksella kuten humanistisilla aloilla laajemminkin on oma osansa tässä muutoksessa. Jo nykyinen, riittämättömyydessäänkin oikeansuuntainen pyrkimyksemme välittää luonnosta on suurilta osin kirjailijoiden ja taiteilijoiden ansiota. (Hiltner 2015, xii, xiv.) Kokonaisvaltainen arvomaailman päivittäminen edellyttää maailman rationaalisen käsittelyn lisäksi emotionaalista kokemusta (Salonen 2006 viit. Kirjavainen 2009, 51).

Kirjallisuuden panoksesta ympäristöongelmien käsittelyssä, ymmärtämisessä ja ratkaisemisessa on myös konkreettisia historiallisia esimerkkejä. Carsonin *Äänetön kevät* onnistui transponoimaan tieteellisen ongelman laajalti koetuksi ekologiseksi ongelmaksi, joka johti sittemmin laajaan mediassa, populaarikulttuurissa ja politiikassa käytyyn reflektioon (Garrard 2012, 6). Prosessi johti lopulta DDT:stä irtaantumiseen ja ympäristöliikkeen ensiaskeliin. Kotimaisessa kontekstissa lintujen asian ajamisesta kirjallisuuden voimin antaa esimerkin Yrjö Kokon *Laulujoutsen – Ultima Thulen lintu*, jonka katsotaan pelastaneen kokonaisen lintulajin sukupuutolta sotien jälkeen (Lahtinen & Löytty 2022, 18–19). Nämä tapaukset eivät mitätöi kirjallisuudentutkimuksen todennettavuuden ongelmaa mutta antavat vastapainoa ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen tuloksellisen epämääräisyyden vaikutelmalle.

Lintujen pelastamisoperaatioissa kunnostautuneet kynäniekat konkretisoivat kirjallisuuden mahdollisuuksia ja havainnollistavat, miten me kirjojen avulla paitsi uppoudumme luotuihin

---

⁹ Pohjantähden keskeisyys Pohjolan entisaikain asukkaille heijastuu täkäläisestä kansanperinteestä. Suomalaisessa kansanrunoudessa ja Kalevalassa esiintyy käsitys, jonka mukaan Pohjantähti on ”taivaannaula”, jota muut taivaankappaleet ja koko taivaankansi kiertävät (Saarikivi 2023, 138).

maailmoihin myös sisäistämme mielikuvia, kertomusmalleja ja asenteita, jotka vaikuttavat tapaamme suhtautua luontoon ja käsitellä sitä (vrt. Lahtinen 2012, 79). Mielikuvat tai asenteet eivät luonnollisestikaan rajoitu fiktiivisiin teksteihin; myös ei-fiktiiviset välittävät aina tietyn käsityksen inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteesta muokaten ajatuksiamme ja vaikuttaen meihin. (Lahtinen 2019, Lahtinen & Lehtimäki 2008 viit. Lahtinen, Grünthal & Värri 2022, 54.) Kaikenlaisten tekstien ekokriittinen arviointi on siis relevanttia ja tarpeellista. Prosessi on tietysti mielessä kaksijakoinen, sillä yhtäältä on pyrittävä tarkastelemaan luonnonkuvausta ja kulttuuristen kokemusten sekä määritelmien sävyä, mutta toisaalta on korostettava luonnon olevan myös mitä konkreettisimmin olemassa (Garrard 2012, 10). Pyrkimyksenä on löytää suuntaviivat elämisen ja ajattelemisen tavoille, joiden puitteissa niin inhimillinen kuin ei-inhimillinenkin voivat kukoistaa tai ainakin tulla toimeen keskenään (Rueckert 1978, 107). Ihmisen on kasvettava nykyistä pienemmäksi omaksumalla itselleen uudenlainen, kriittinen arvotajunta, jonka keskiössä ovat kohtuullisuus ja vastuullinen luontosuhde (Värri 2007 viit. Värri 2018, 20). Ilman tasapainoista ekologista suunnitelmaa ja ymmärrystä ihmiskunta tuskin pärjää niin kuin ei muukaan elonkehä (vrt. Rueckert 1978, 114). Meidän toimintamme määrittää maapallon, sen luonnon ja eliöstön tulevaisuuden. Inhimillinen toimijuus ja kulttuurimme on lukemattomin säikein kiinni fyysisessä, todellisessa maailmassamme ja ympäristössämme saaden vaikutteita siitä ja vaikuttaen siihen (Glotfelty 1996, 19). Tai kuten Rueckert (1978, 108) Commoneria (1971) siteeraten hivenen yksiselitteisemmin linjaa: kaikki on yhteydessä kaikkeen.

2 EKOKRITIIKKI JA SUON KUVAUKSET KIRJALLISUUDESSA

Kerron tässä luvussa työni teoreettisesta viitekehyksestä. Esittelen ensin ekokritiikin pääkohdat ja tavoitteet lyhyesti, minkä jälkeen käyn läpi teorian kehityksen keskeisimmät vaiheet. Nostan myös esiin joitakin ekokritiikkiin liittyviä haasteita. Lopuksi kontrastoin ekokritiikin tematiikkaa luonto- ja erityisesti suokuvauksen traditioon suomalaisessa kirjallisuuserinteessä.

2.1 Ekokritiikin määritelmiä ja historiaa

Ekokritiikki on yksinkertaistetuimmillaan tutkimusta kirjallisuuden ja fyysisen ympäristön suhteesta. Siinä missä ympäristö, elinpiiri ja maailma voivat urbanisoituneen ihmiskunnan viitekehyksessä tarkoittaa niin pihapensailla kehystettyä miljoonakaupungin vilinää kuin koskemattomia ikimetsiäkin, ekokriittisessä ymmärryksessä *maailmalla* viitataan koko planeettaamme ja ekosfääriin. (Glotfelty 1996, 18, 19.) Se on siis paljon muutakin kuin yhteiskunta, inhimillinen konteksti (vrt. Lahtinen & Lehtimäki 2008, 14). Olemme historiallisesti tottuneet vastakohtaistamaan luonnon ja ihmisen ja sitä kautta luonnon ja kulttuurin keskenään, vaikka nämä ovat monin tavoin kytköksissä toisiinsa eivätkä siten yksiselitteisesti eroteltavissa (Howarth 1995, 69). Asetelmalla on ollut aikaa vakiintua: koko länsimaisen sivistyksemme kehitys on tietystä mielessä ollut pyrkimystä synnillisyyteen rinnastuneesta elämellisyydestä ja ruumiillisuudesta pois, kohti ihmisyyttä, kulttuurisuutta ja henkisyttä (Lahtinen 2008, 167). Pakanauskontojen väistyessä kristinuskon tieltä ja kirkon pitkän valta-aseman myötä opinkappaleet luonnosta ihmistä varten luotuna resurssina vakiintuivat ja normalisoituivat syrjäyttäen luonnonuskontojen käsityksen luonnon pyhydestä (Melkas 2008, 145; vrt. Williams 1980/2003 viit. Lahtinen 2008, 157).

Ekokriittisesti virittyneessä luennassa kaunokirjallisista teksteistä nostetaan luonnon kuvauksia esiin. Luontohuomioiden ja -elementtien merkityksiä pyritään myös problematisoimaan ja arvioimaan sen sijaan, että niiden sallittaisiin typistyvän viittauksenomaisiksi, litteiksi huomioiksi (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 20). Yksiulotteinen havaintojen esittäminen ilman pyrkimystä syvällisempään keskusteluun luonnon mahdollisista merkityksistä on seurausta länsimaisen lähestymistavan mukaisesta vastakohta-asetelmasta, jossa yhteiskunta ja inhimillinen mielletään monimutkaiseksi kun taas luonto ja ei-inhimillinen yksinkertaiseksi. Ajatusmalli on omassa ajassamme yleinen (Love 2003 viit. Lahtinen & Lehtimäki 2008, 7). Asennoitumisessa ei toisaalta ole mitään yksinomaisen modernistista tai postmodernistista, ja vuosituhannen vaihteen jälkeinen aika on tuonut mukanaan lukuisia vastakkaisiakin näkökulmia koskien ympäristön ja ihmisen suhdetta.

Ekokritiikin teorian katsotaan alkaneen muotoutua Yhdysvalloissa (Kerridge 1998, 8). Sana *ekokritiikki* esiintyi ensimmäistä kertaa vuonna 1978 William Rueckertin esseessä *Kirjallisuus ja ekologia: tutkimusmatka ekokritiikkiin (Literature and ecology: an experiment in ecology)* (Egan 2006, 287; vrt. Glotfelty 1996, 20). Termin sittemmin saavuttamaa merkitystä voi pitää omanlaisenaan metaforana ihmiskunnan itseymmärryksestä suhteessa käsitteen etymologiaan. *Ekokritiikki*-sanan juuret vievät kreikan kieleen, jossa *oikos* tarkoittaa taloa ja *kritis* tuomaria (Howarth 1995, 69). Mielikuvat *talotuomaroinnista* tai *talon tuomaroimisesta* eivät tunnu niinkään harhaanjohtavilta, jos *talo* mielletään koko planeetaksemme, jota ihmisten monilukuinen perhe asuttaa yhdessä ekosfääriin muitten olentojen rinnalla tavoitellen perheen päänä ja tuomarina Telluksen tasapainoa ja lajien keskinäistä harmoniaa. Tällainen pyrkimys on ekokritikoille ominainen yhteinen nimittäjä: tekstien välittämiä ajatuksia ja asenteita arvioidaan suhteessa niiden potentiaaliin edesauttaa kestäväää kehitystä tai toisaalta ympäristölle haitallisia kehityskulkuja. Ekokritiikin keskiössä on siis tietynlainen vihreä moraal. (Garrard 2012, 3–4.) Pyrkimyksenä on luoda kriittisen kirjallisuudentutkimuksen ja ympäristötietoisuuden opetuksen kautta otollista maaperää luontokeskeisemmille tavoille ajatella ja elää (Speek 1996, 2375).

Ekokritiikin syntyhistoria on vaiheikas. Yhdeksi keskeisimmistä teoriaa pohjustaneista tapahtumista nousee esiin Rachel Carsonin teoksen *Äänetön kevät (Silent spring)* ilmestyminen vuonna 1962. Carson kritisoi kirjassaan faabelien kautta ympäristömyrkyjen kulkeutumista elonkehään nostaten esiin erilaisten torjunta-aineiden tuhoisan vaikutuksen muun muassa lintuihin. Teos kuvaa nimensä mukaisesti tilannetta, jossa kevättä symboloivaa linnunlaulua ei enää kuulu: ”Kaikkiällä oli outo hiljaisuus. Linnut – minne ne olivat joutuneet? [--] Ne harvat linnut, joita joskus nähtiin, kävivät kuolinkamppailuaan: ne vapisivat rajusti eivätkä pystyneet lentämään.” (Carson 1970, 12.)¹⁰ *Äänetön*

¹⁰ Kotimaisesta äänettömästä keväästä ja lintukantojen romahtamisesta on Carsonista ammentaan kirjoittanut mm. Pentti Linkola esseessään *Hiljainen kevät*: ”Lukemattomat pihat pönttöineen jäivät autoiksi, toisissa oli yksi tai kaksi

kevät kansantajuisti ja popularisoi todellisen, tieteellisen ongelman myötävaikuttaen keskeisesti siihen, että siihen tartuttiin poliittisin ja oikeudellisin toimin (Garrard 2012, 6). Kirjallisuus sai voiton DDT:stä; taide auttoi tiedettä tarttumaan toimeen.

Carson valmisti työllään maaperää ympäristöliikkeen tuleville muodoille, joihin ekokritiikki kirjallisuudentutkimuksellisenä suuntauksena lukeutuu. Suhteessa toisiin tieteenaloihin, kuten esimerkiksi historiaan tai teologiaan, kirjallisuudentutkimus otti tieteilijäsukupolvea myöhemmin ympäristöteemat omakseen (Buell, Heise & Thornber 2011, 433). Ekokritiikki vakiinnutti asemansa varteenotettavana teoriana vasta 1990-luvun alussa huolimatta siitä, että modernin ympäristöliikkeen juuret itsessään voidaan johtaa 1960-luvulle saakka (Buell, Heise & Thornber 2011, 417, 433; Lummaa 2011, 183; Lahtinen 2012, 81). Teorian syntymisen ja vakiintumisen ajankohdat ovat osaltaan tulkintakysymyksiä suhteutettuna ekokritiikin historian tapahtumarikkaaseen kehitykseen. Siinä missä Carsonin vaikutus alkoi jo 60-luvulla, ensimmäinen merkittävä ekokriittinen tutkielma, Joseph Meekerin *The Comedy of Survival* (1974), samoin kuin *ekokritiiki*-termi itsessään ovat peräisin 70-luvulta (Buell, Heise & Thornber 2011, 418). Ranskassa ja Saksassa taas ympäristöasioita oli alettu tutkittu jo hyvän aikaa ennen 90-lukua, tosin ilman ekokritiikki-käsitettä (Choné 2019, 325).

Ekokritiikin kehitys tyypillisesti jaetaan kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen aalto sijoittui lavealla pensselillä maalaten 1900-luvun loppupuoliskolle, jälkimmäinen vuosituhannen vaihteen tuntuun ja sen jälkeiseen aikaan. Ensimmäisinä moderneina ympäristökriitikoina kirjallisuuden saralla voidaan pitää 1900-luvun jälkipuoliskolla vaikuttaneita Lynn White Jr.:a., Leo Marxia, Carolyn Merchantia ja Raymond Williamsia (Hiltner 2015, 1). Oma lukunsa ovat aikaisempina vuosisatoina vaikuttaneet kirjailija-runoilijat, jotka olivat peräänkuuluttaneet koskemattoman luonnon säilyttämistä koskemattomana ja kirjoittaneet erämaista. Yhdysvaltalaisia oman aikansa ekokirjoittajia olivat mm. Henry David Thoreau, Ralph Emerson ja Margaret Fuller, eurooppalaisia taas esimerkiksi englantilaiset William Wordsworth, Percy Shelley ja William Blake (Hiltner 2015, 131; Barry 2002 viit. Brämerson 2020, 10). Ekokritiikin ensimmäisessä vaiheessa ihmisen yhteyttä luontoon korostettiin (Buell, Heise & Thornber 2011, 418). Luonnon ja ympäristön välille ei tehty eroa. Ensimmäisen vaiheen ekokritiikki lähestyi luonnon käsitettä rajattujen, paikallisten ympäristöelementtien kautta, mihin vaikutti osaltaan ihmiskunnan kehityksen vaihe – globalisaation vasta tehdessä tuloaan luontosuhteen ja -kysymysten paikallisuus oli ajan realiteettien sanelema normi.

Ekokritiikin toisessa aallossa ympäristön luonne alettiin mieltää globaaliksi siinä missä ensimmäinen korosti luontosuhteen paikallisuutta. Toisen aallon ekokriitikoille on luonnon romantisoimisen sijaan ominaisempaa keskittyä ympäristötuhoihin ja niitä käsitteleviin teksteihin. Tulokulman

---

pönttöä entisestä kymmenestä asuttuna. [--] Peltolinnut ovat lyhyenä aikana, yksi toisensa jälkeen, Etelä- ja osaksi Keski-Suomesta hävinneet, ja häviämisillä on yksi yhteinen nimittäjä.” (Linkola 1989, 21, 27.)

vaihtumisen myötä kuvitellusta pastoraali-idyllistä ja turmeltumattomista erämaista käsillä oleviin ympäristökriiseihin ekokritiikillä on tiettyssä mielessä paremmat edellytykset tarjota kulttuurisesti ja poliittisesti relevanttia materiaalia omalle ajallemme ja sen ympäristöongelmille. (Hiltner 2015, 131–132.) 1990-luvulta alkaen ekokritiikin kenttä on vähitellen siirtynyt kohti sosioekologisia näkökulmia, jotka korostavat enemmän luonnon väline- kuin itseisarvoa (Heise 2015, 167; Buell 2005 sit. Heise 2015, 167). Ensimmäisen ja toisen aallon eroissa on yksinkertaisimmillaan kyse siirtymästä paikallisesta yleismaailmalliseen, romanttisesta realistiseen ja koskemattoman erämaan ideaalista monimuotoisempiin luontoympäristöihin. Ekosentrismi vaihtui sosiosentrismiin (Buell, Heise & Thornbner 2011, 419).

Ekokritiikin verrattain lyhyt mutta vaiheikas kehityskulku kattaa lukuisia eri tulokulmia ympäristökysymyksiin ja on taustaoletuksiltaan, lähestymistavoiltaan ja kiinnostuksen kohteiltaan viime kädessä sängen kirjava kokonaisuus (Lummaa 2011, 184; Heise 2006, 166). Moniäänisyys tarjoaa yhtäältä otolliset kehykset ympäristökysymysten näkökulmarikkaaseen ja kattavaan analyysiin, mutta toisaalta joidenkin ekokriittisten suuntausten perusolettamat ja tavoitteet asettuvat keskenään ristiriitään. Esimerkiksi 1980-luvulla suureen suosioon (Hiltner 2015, 2) nousseen syväekologian opinkappaleet määrittelevät suuren osan nykyisestä ympäristöliikchedinnästä tavoitteiltaan ongelmallisiksi. Termin lanseerannut ja liikkeen merkittävimmiä hahmoiksi lukeutuva norjalainen ympäristöfilosofi Arne Næss vertasi syväekologian periaatteita ontoiksi kutsumiinsa vastinpareihin kirkastaen siten keskeisiä tavoite- ja toimintasuunnitelmaeroja koskien muun muassa ihmiskunnan kokoa ja kolmannen maailman teknologisoimista länsimaiden mallin mukaisesti (vrt. Næss 1986, 49–50, 53–54). Periaatteet poikkeavat esimerkiksi sosioekologisesta tulokulmasta perustavanlaatuisella tavalla.¹¹

Paitsi tutkimusteoreettisten lähtökohtien runsauteen ja osittaiseen kakofoniaan, ekokritiikin haasteet liittyvät myös keskeisimpien käsitteiden häilyvyyteen. Tämä koskee esimerkiksi termiä *luonto*. Tyypillisimmässä ja käytetyimmässä mielessä *luonnolla* viitataan kaikkeen, mikä ei ole inhimillistä tai yhteydessä inhimilliseen toimintaan (Soper 1995, 267). *Luonto* on kaikkea sitä, mitä ihminen ei ole tehnyt. Useimmiten sillä tarkoitetaankin olentojen ja ilmiöiden kokonaisuutta, jonka vastakohtaksi hahmotetaan kaikki ihmisen luoma ja kulttuurinen. (Lassila 2011, 11–13.) Toisaalta *luonnolla* voidaan viitata myös yksilön syvimpään olemukseen: tietty eläin voi esimerkiksi olla

---

¹¹ Syväekologia on koko biosfääriin ulotettua tasa-arvoa; elonkehän kaikki olennot ovat keskenään yhtä arvokkaita (Buell, Heise & Thornbner 2011, 419). Tämän määritelmän valossa yksi varhaisimmista suomalaisen syväekologian edelläkävijöistä oli Topelius, jonka mukaan ”alemmat lajit” ei tulisi kärsiä ”korkeamman” vuoksi (Topelius 1947 viit. Kirstinä 2011, 58). Tulokulman käsitteellistyneen, määritelleen ja vakiinnuttaneen Næssin mukaan esimerkiksi länsimaista, kulutukseen ja teollisuuteen perustuvaa elämäntapaa ei tule pitää esimerkkinä kehittyville maille, koska se vähentää radikaalisti elonkehän kirjoa. Käytännön syväekologia tarkoittaa jonkinasteista paluuta luontoon. Næssin periaatteiden mukaan ihmisellä, joka tunnustaa elonkehän monimuotoisuuden perustavanlaatuisen itseisarvoa, ei ainakaan ole oikeutta sallia kirjon vähenevän tekemättä mitään (Næss 1986, 50).

luonnostaan tietynlainen ja jonkun ihmisen *luontoon* voi kuulua tietynlainen toiminta. Kaikilla on oma ”luontonsa” ja kaikki käyttäytyvät jossain määrin ”luonnollisesti” (Soper 1995, 272). Lahtisen ja Lehtimäen (2008, 8) jaottelun mukaan *luonto* voi olla yhtäältä tietyn asian perimmäinen luonne, toisaalta maailmaa ohjaava voima mutta myös materiaallinen maailma, jonka merkityksen piiriin ihminen tulkinnasta riippuen katsotaan kuuluvaksi tai sitten ei. Luonto on myös paljolti kulttuurinen kehitelmä, jota vasten ihmiset peilaavat omaa ihmisyyttään ja jonka kanssa yhteydessä oleminen on yksi aikamme suurista myyteistä (Kirwan 2002 viit. Blomberg & Sääntti 2008, 191). Olemme yhtäältä ajatelleet olevamme osa luontoa mutta toisaalta linjaamme luonnon vastakohtaksi inhimillisyydelle (Soper 1995, 270).

Kirjallisuudentutkimuksessa luontonäkökulmasta käsin ensisijaisen tarkastelun kohteina ovat luonnolle ja ihmisen luontosuhteelle rakentuvat ja annetut merkitykset, ei niinkään luonto itsessään (Lummaa 2012, 155). Luonnon tutkiminen kirjallisuudessa on omalla tavallaan etäännyttämisestä varsinaisesta tarkoitteesta, sillä kaunokirjalliseen muotoon kiedotusta kohteesta tulee prosessin myötä kielellisiä merkkejä, kulttuurisia symboleja, representointia ja inhimillistä kokemusta, ei-luontoa (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 19). Asetelmassa on haasteensa. Toisaalta voi olla tarkoituksenmukaisempaa havainnoida sitä, miten termiä käytetään sen sijaan että pyrittäisiin määrittelemään, miten sitä tulisi tai saisi käyttää (Soper 1995, 269; vrt. Lummaa 2012, 157). Koskemattoman, konkreettisen luonnon vähetessä maapallolla kysymykset ihmisluonnosta, luonnosta ja näiden välisestä suhteesta sekä siitä, miten tasapainostaan sysätyn kokonaisuuden korjaaminen on mahdollista, ajankohtaistuvat joka tapauksessa entisestään.

Ekokritiikin mahdollisuudet ja tavoitteet perustuvat kokonaisvaltaiseen käsitykseen maailmasta. Monipuolisessa ymmärryksessä keskeiseen asemaan nousevat erilaiset näkökulmat, kulttuuriset kokemukset ja kielet. Yhden merkittävimmistä ekokritiikin haasteista muodostaa teoriaperinteen yksikielisyys eli englanninkielisyys, joka suhteutettuna pyrkimykseen ymmärryksen kokonaisvaltaisuudesta muodostaa räikeän paradoksin – vaikka ja erityisesti siksi että kyseinen kieli on valtakieli (Heise 2006, 173). Yksikielisuuden ja -kulttuurisuuden ies on positiivista kyllä murtumaan päin eurooppalaisten näkökulmien ja kielten noustessa monipuolistamaan jo olemassa olevaa englanninkielistä perinnettä ja auttaessa ekokritiikkiä muuttumaan siksi, mitä se teoriana pyrkii olemaan: monipuolinen- ja kielinen työkalu maailman ympäristökysymysten kattavimpaan mahdolliseen ymmärtämiseen. Eurooppalaisen perinteen verkkaista kehittymistä selittää osaltaan lähihistorian jättämä trauma. Niin Saksan kuin Ranskan osalta ympäristöteemat ovat olleet toisen maailmansodan jättämien kokemusten vuoksi jokseenkin tulenarka aihepiiri mahdollisten ekofasismiassosiaatioiden vuoksi. Yksipuolista ekokritiikkiä monipuolisempaan akateemissuuntaukselliseen kirjoon

runsastunut eurooppalainen ympäristötutkimus on kuitenkin kehityksen kehityttyä nousemassa haastamaan angloamerikkalaisen hegemonian. (Choné 2019, 323, 325–326, 337.)

2.2 Luonto- ja suokuvauksen suomalainen konteksti

Luontotematiikalla on suomalaisessa kirjallisuudessa pitkä historia ja ympäristötietoisuutemme on suomalaisessa kansa- ja yhteiskunnassa sangen vahva (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 25). Suomalaiseen kulttuuriin on totuttu liittämään käsityksiä läheisestä suhteestamme luontoon, erityisesti metsiin (Lummaa 2011, 183). Luonnolla ja luontosuhteella on ollut suomalaisessa kirjallisuudessakin tärkeä osa: salomaa on kotimaisessa perinteessä ollut turvapaikka, rauhan satama, jossa on tilaa olla kahden minuutensa ja Jumalan kanssa (Palin 2004 viit. Lassila 2011, 7, 209). Kansakunnan identiteetin keskeisistä rakennuspalikoista muun muassa *Kalevalan* on luonnehdittu esittävän ihmisen ja luonnon yhteyden erityislaatuisen tiiviinä, jollaiselle löytyy vastineita harvan jos minkään maan kansanrunoudessa. Käsitys rakentuu yhtäältä kokoelmassa täsmällisesti kuvatuista ja nimetyistä luontokappaleista, ihmisen vuorovaikutteisesta ja läheisestä suhteesta luontoon sekä erityisesti suhtautumisesta luontoon ihmistä ymmärtävänä ja ihmisen tunteisiin osaaottavana, elävänä kokonaisuutena enemmän kuin kuolleen maisemana. (Tarkiainen 1910 viit. Lassila 2011, 18–19.)

Kansanrunouden lisäksi luonnolla, luonnonkuvauksella ja -kokemuksilla on ollut muussakin suomalaisessa kirjallisuudessa merkittävä rooli 1700-luvun lopusta lähtien (Lassila 2000, 11). Kotimaisesta kirjallisuudesta on löydettävissä lukuisia esimerkkejä luonnosta suomalaisen identiteetin vertauskuvana ja allegorisena rakennusaineksena kansallisen projektin tarpeisiin (Lahtinen 2012, 79–80). Kirjallisuus oli suomalaisuushankkeessa keskeisessä asemassa luoden kuviteltua yhteisyyttä, ja tiettyssä mielessä Andersonin ajatus kansakunnista kansakielisen kirjallisuuden tuotoksena pätee erityisen hyvin juuri Suomeen (Molarius 1999, 79–80). Kansallistaide auttoi konkretisoimaan niin kansallisia kasvoja kuin mielenmaisemaakin (Laurén 2006, 21). Keskeisiin rooleihin nousivat aikaan Edelfeltin maalausten lisäksi muun muassa Runebergin ja Topeliuksen tunnetut teokset. Suomalaista identiteettiä määriteltiin fennomaanien johdolla periferiasta käsin; kieltä, ihmistä ja mytologiaa myöten kaikki rakennettiin luonnon avulla. Esimerkiksi pohjoisen pimeät, pitkät talvet lyhyiden, intensiivisten kesien kanssa vuorotellessaan heijastuivat suomalaisuusliikkeen keulahahmojen mukaan suomalaiseen, pinnalta vaatimattomaan ja karuun mutta sisältä valoisaan kansanluonteeseen. (Lassila 2000, 52.) Topeliaanisessa käsityksessä suomalaiset ovat ”pelotonta ja nöyrästi onneensa tyytyvää” väkeä juuri luontonsa vaikutuksesta (Laurén 2006, 49). Suomalainen luonto rinnastettiin

ihanteelliseen kansalliseen identiteettiin (Lummaa 2011, 185). Painokas, vakava, jopa harras suhtautuminen luontoon säilyi suomalaisessa kirjallisuudessa hyvän matkaa 1900-luvulle, kun taas romantiikan alkulähteillä Saksassa luonnonkuvausta alettiin ironisoida jo 1820-luvulla (Lassila 2000, 16). Luonnon ja kansakunnan yhteyden kuvausta alettiin uudelleenarvioida vasta 1800–1900 lukujen vaihteessa (Lassila 2011, 152).¹²

Suomalaisuutta on määritelty usealta suunnalta muun muassa runebergiläisen *Saarijärven Paavo* -myytin ja koskemattomien erämaiden kuvastolla, mutta kenties kestävimmäksi suomalaisen luontosuhteen määrittäjäksi nousee Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* (Lassila 2000, 84). Veljesten pako ihmisyyden, sivistyksen ja niiden kylkiäisinä syntyneiden ikävyyksien luota toisintaa suomalaista iکیaikaista perinnettä metsistä rauhan satamana: metsä on ollut turvapaikka niin fyysisesti kuin henkisesti. *Seitsemän veljeksien* luontomotiivit ja -merkitykset poikkesivat oman aikansa kansallisesta perinteestä, sillä veljesten luontosuhdetta tai romaanin luontoa ei määritä niinkään hengellinen tai ideologinen tavoite vaan käytännöllisyys. (Lassila 2011, 7, 127.) Kumouksellinen avaus vakiintui klassikoksi.

Suot massahtelevat siellä täällä suomalaisessa kirjallisuudessa, vaikka suoluonto ei ole ollut kotimaisten taiteilijoiden töissä erityisen käytetty motiivi verrattuna muihin luontoelementteihin ja hyödynnetyksi tultuaankin se edustaa useimmiten koskematonta, pelottavaa ja tuntematonta luontoa (Koskimies-Envall 1995 viit. Laurén 2006, 44). Kirjallisuuden perinteessä suota on pidetty vastustajana, joka on raivattava ja muutettava muuksi. Suot ovat olleet suomalaisille ristiriitaisuudestaan huolimatta tai juuri sen ansiosta myyttisiä, pyhiäkin paikkoja. (Varpio 2006, 450–451.) Täkäläisessä kansanperinteessä suo assosioituu kuolemaan ollen kylmä, pohjoinen ja etäinen. Suo on toiminut entisaikaan myös ihmisten tautien ja vaivojen loppusijoituspaikkana: shamaanit manasivat riivaajahenkiä ihmisasutuksista soihin. (Laurén 2006, 40.)

Suomalaiset suot ovat kirjallisuudessamme monimuotoisia. *Sudenmorsiamen* suo on mystinen, *Seitsemän veljeksien* kylmä ja torjuva. Tove Janssonin *Kesäkirjassa* (1972) suo on muuttumaton, voimakas ja iکیaikainen, kylmä ja itsepäinen. Janssonin *Lummesuo*-novellissa (1991) suolampi symboloi mustasukkaisuutta. Monet suomalaiset runot toistavat kansanomaista suhtautumista soihin esittäen

¹² Kansallinen suhde luontoon ei 1800-luvun suomalaisuushankkeen voimahahmojen kesken ollut yksituumainen totuus. Suomalaisuuden perustavanlaatuisen kytkös luontoon konkretisoitui kansakuntaa kirjoitettaessa eri painotuksin ja tavoin fennomaanista riippuen: Runebergin töissä kaikuu vahvana länsimaista sivistystä ohjannut käsitys, jonka mukaan luonto on osa jumalaista järjestelmää ja yhteydessä korkeimpaan, minkä seurauksena hänen käsitystään luontosuhteesta läpivalaisee pyhyiden kokemus. Topeliuksen hahmotuksessa Suomi on tasapaino, jonka muodostavat yhtäältä luonnonvoimana kansaan vaikuttava maa ja toisaalta älyllisenä voimana maahan vaikuttava kansa. Hän loi sekä vakiinnutti isänmaan myyttisen kesäluonnon ja pyrki opettamaan suomalaisia rakastamaan maansa luontoa. (Lassila 2000, 31; Lassila 2011, 114–115.) *Maamme*-kirja täydensi kuvan Suomesta ja suomalaisuudesta tuomalla Runebergin Saarijärven ja Kangasalan sekä Lönnrotin Karjalan erämaiden rinnalle koko Suomen luonnon kaikessa kirjossaan. Fennomaanien Suomidiskurssissa soraäänistä voimakkainta tarjosi Snellman, jonka mukaan luonto ja kulttuuri olivat toistensa vastakohtia siinä missä esimerkiksi Topelius oli korostanut luonnon, ihmisen ja kulttuurin ykseyttä. (Lassila 2000, 52, 72, 77, 83.)

ne melankolisina tai synkkinä paikkoina. Hellaakosken suo on yksinäisyyden kehys (*Suon yli saapasta nostellen* 1952), Koskenniemen *Vesililjassa* kuoleman symboli. (Laurén 2006, 50–51.) Suot ovat edustaneet puolimaailmaa, vaikeasti määriteltävää välitilaa elävien ja kuolleiden maailmojen välillä torjuen ja vetäen samanaikaisesti (Gilbett 1996 & Knuuttila 1999 viit. Laurén 2006, 36). Perinne elää nykykirjallisuudessa: esimerkiksi Juhani Karilan *Pienen hauen pyydystyksessä* (2019) suo on hyvinkin konkreettisesti kahden maailman välinen portti, välitila.¹³

Suohon liitetyt vertauskuvat kuolemasta ovat vahvasti läsnä myös kansainvälisessä ymmärryksessä. Soiden rajaluonne toistuu Dante Alighierin *Jumalaisessa näytelmässä* (1924), jossa ne auttavat päähenkilö-Dantea ymmärtämään Jumalan syntisiin kohdistaman vihan oikeutuksen. *Infernon* suot ovat luonteeltaan kaksijakoisia symboloiden yhtäältä jumalallista vihaa mutta toisaalta myös sen oikeutusta toimien *Jumalaisessa näytelmässä* moraalisisina ja fyysisinä rajaseutuina, välitiloina. (Ireland 2020, 178, 186–187.) Kuvauksia suossa rypevistä syntisistä löytyy kotimaisestakin kontekstista: suomalaisessa kansanperinteessä tuonpuoleisen suo on syntisten piina- ja rangaistuspaikka, jonne vajoetaan syntien määrää vastaavalla tavalla (Siikala 1992 viit. Laurén 2006, 40).

Suon kuvausten murros *Seitsemässä veljeksessä* nähdyn kaltaisesta vihollisesta elämys- ja virkistäytymisympäristöksi ajoittuu toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin. Uudenlainen luontosuhde alkoi versoa 1960-luvulla keskiössään kriittinen tietoisuus ihmisen kulutustottumuksien aiheuttamasta luonnon monimuotoisuuden vähenemisestä. Ihmisen asemaa maapallolla alettiin peräänkuulluttaa. (Lassila 2011, 216; vrt. Carson 1970.) Suon konsepti on sittemmin kirjavoitunut. Positiivisävytteisempää ja elämispainotteisempaa tematiikkaa ovat hyödyntäneet tuotannoissaan muun muassa Kalle Päätaalo ja Heikki Turunen (Rajala 1996 viit. Laurén 2006, 50). Suon merkitysten vähittäistä muuttumista kotimaisessa kirjallisuudessa ja kansallisessa traditiossa voi verrata esimerkiksi Suomelle kulttuurisesti monin tavoin läheiseen Viroon. Etelänaapurin kirjallisuudessa suot ovat niin ikään olleet merkityksiltään voittopuolisesti jokseenkin synkkiä toimien köyhyyden, vaikeuksien, pelon ja kauhun symboleina. 2000-luvulle tultaessa suot ovat säilyttäneet virolaisessa kirjallisuudessa klassiset assosiaationsa pelon ja kauhun lähteenä mutta saaneet rinnalleen ympäristöajattelun murroksen hengessä suon kuvauksia kauniina, nautinnollisena ympäristönä. (Pungas-Kohv 2016, 2118–2119, 2123, 2136.)

Myöhäisempään ympäristö- ja suoparadigmamuutokseen vaikutti osaltaan viisikymmenvuotinen ajanjakso neuvostotalitarismia, jonka suovihamielistä eetosta virolaiskirjailijat eivät

¹³ Karilaa on tutkinut Igné Laurynaité työssään *Myyttinen Pohjoinen: Lapin kuvaus Juhani Karilan romaanissa ”Pienen hauen pyydystys”* (2023). Laurynaité maintisee työssään Seiväslammen, joka tekstissä itsessään kuvataan ”vain haisevaksi reiäksi suossa” (Karila 2019 viit. Laurynaité 2023, 23). Hän linjaa suolammen olevan teoksen tärkein tapahtumapaikka. Romaanin suo on Laurynaitén määritelmien mukaan ”kahlitsematon ja arvaamaton”, mikä osaltaan sointuu suomalaisen kansanperinteen suokäsityksiin (Laurynaité 2023, 23, 26; vrt. Koskimies-Envall 1995 viit. Laurén 2006, 44).

viranomaiskoneiston yrityksestä huolimatta kovinkaan innokkaasti ottaneet omakseen (Pungas-Kohv 2016, 2131, 2136). Virolainen kirjallisuus suonäkökulmasta käsin ja *Pohjantähteen* suhteutettuna on muutenkin mielenkiintoinen: A. H. Tammsaaren *Tõde ja õigus* (1926–1933) tarjoaa eräänlaisen vastinparin *Pohjantähdelle* ollen niin ikään ensyklopediamaisen jyhkeä kansallinen klassikko, jonka tapahtumat keskittyvät suolla sijaitsevaan maalaistaloon. Suo on teoksessa keskeisessä osassa erityisesti ensimmäisessä ja viidennessä osassa. Tammsaaren itsensä mukaan sekä romaanin ympäristö että tunnelmat juontavat hänen omasta lapsuudenkodistaan. (Pungas-Kohv 2016, 2124; Treier 2002 viit. Pungas-Kohv 2016, 2125.) *Pohjantähden* suo on taas Linnan omien sanojen mukaan ”aivan kuviteltu” ja ”puhtaasti mielikuvituksen tuotetta” (Rajala 2020, 23).

3 KOSKELAN SUO

Sana *suo* esiintyy *Pohjantähdessä* 99 kertaa. Keskimääräinen esiintyvyys on siis yksi suo 11,6 sivua kohden. Yhdyssanat (esim. suoniitty, suosarat), johdokset (soinen) ja viittaukset (toi pappilan puoli) mukaan laskettaessa tiheys nousee tästäkin. Suoviittausten suhteellisesta vähyydestä tai lukuisuudesta ei voi päätellä juuri muuta kuin että niitä on. Tässä luvussa käyn esiintyvyystiheyden määrittelyä monipuolisemmin käsiksi *Pohjantähden* soihin erittelemällä olennaisimmiksi mieltämiäni suokuvauksia ja arvioimalla niiden pohjalta Koskelan suolle muotoutuvia merkityksiä ja koskelalaisten suosuhteita.

3.1 Suon raivaaminen

Pohjantähden alku on vahvasti luomiskertomuksesta motivoitunut (Nummi 1993, 175; Varpio 2006, 449). ”Vuosituhantiseen hiljaisuuteensa vaipunut suo” (Linna 1996, 13) edustaa pysähtyneisyyttä, staattista olemista, maailmaa ilman aikaa. Ajattoman tyhjyyden maailmaksi muokannutta Jumalaa allegorisoi Jussi, joka tarkastelee suota kuin kaikkivaltias avaruutta hetkeä ennen luomistyötään. Hänen työnsä myötä suon aika alkaa ja olemisen tilasta päädytään tulemisen tilaan. (Nummi 1993, 177–178.) Kosteikon kuokkimisen raamatullisuutta alleviivataan myöhemmin, kun Jussin kuoltua kirkkoherra Salpakari luonnehtii häntä muistopuheessaan Jumalan välikappaleeksi (Nummi 1993, 178; Linna 1996, 812). Rinnastuksissa ilmenee Linnan korostetun ironinen suhtautuminen Raamatun luomiskertomuksen mukaiseen maailmanselitykseen (Saarinen 1983, 110). Alkuun on raamatullisten viittausten lisäksi sisällytetty marxilainen kolmijako raaka-aineeseen, työvälineeseen ja työntekijään. Jussi käynnistää yhtälön alkaessaan kuokkia suota tuottaen näin pääomaa ja todistaen suon arvon materiaalisessa mielessä. (Varpio 2006, 450.)

Jussi merkitsee suolle muutosta. Mitä suo merkitsee Jussille? ”[A]utio, keskeltä melkein puuton neva” (Linna 1996, 13) on hänelle ennen kaikkea unelma, jonka toteutuminen edellyttää kovaa työtä. Mies ei koe elämänsä nykyistä tolaa tyydyttäväksi: ”Tällai vuosimiehenä ei oikeen saa mitään. Ei pääse niin kuin yrittään. Mutta torpassa saisi kokoon enemmän.” (Linna 1996, 14.) Jussi tarvitsee väylän, johon kanavoida tarmokkuuttaan ja jonka avulla hänen olisi mahdollista toteuttaa haaveensa leveämmästä leivästä ja paremmasta huomisesta. Tämän väylän suo suo. Jussi kuvailee unelmastaan innoittuneena nevaa sangen positiivisin sanankääntein kuvaten sen olevan ”maana erinomaista” ja että ”[v]esiruohon alla on heti musta, voimakas multa” (Linna 1996, 18). Luomistyötä pohjustavien puheenvuorojen perusteella mestarin suhde temmellyskenttäänsä on sangen käytännöllinen. Suo on Jussille ensisijaisesti väline, raaka-ainetta salaisen haaveen rakennustarpeiksi.

Jussi käy toimeen. Hänen raivaustyönsä on raakaa, ankaraa ja vähittäistä punnertamista suon valjastamiseksi omiin tarkoituksiinsa. Kokonaisen rapakon kuokkiminen lihasvoimin pelloksi on jättiläismäinen urakka, eikä työhönsä maanisesti suhtautuva mies osaa saati halua säästää itseään: ”Jussi näki vain viemärin, mustan kuraisen ojan, sekä totesi ajatuksettomasti että se päivä päivältä eteni. Kasvotkin kuolivat, väsynyt, kireä uurre oli niiden ainoa ilme, ja silmien tyjä katse syttyi harvoin.” (Linna 1996, 43.) Prosessin työläys kuvastaa 1890-luvun voimasuhteita ihmisen ja luonnon välillä. Yksinäinen raivaaja on jokseenkin tasavertainen suhteessa haastamaansa suohon. Sen kuivattaminen on voimainkoetus, jossa Jussi yhtäältä onnistuu mutta jonka myötä hänen terveytensä kärsii merkittäväällä tavalla:

Sinä syksynä oli pitkälle lumetonta ja Jussi ojitti suota. Hän kaivoi niin kauan kuin vähänkin näki, säälimättä itseään ja lisäten voimiaan jonkinlaisella katkeralla uhmalla. Se syksy jätti sitten häneen lähtemättömän jälkensä. Erästä kantoa vääntäessään hän tunsu selässään vihlovaa kipua, ja vaikka se hetken kuluttua asettui, se tuntui hiljaisempana heti jos vähänkin liikautti selkäänsä väärään asentoon. Sen päivän jälkeen Jussi ei milloinkaan oikaissut selkäänsä suoraan. Se ei saanut kuitenkaan estää työntekoa. Eikä se työssä niin tuntunutkaan, mutta öisin se muistutteli itsestään. (Linna 1996, 63.)

Suo merkitsee Jussin, ja raivaustyön särkemästä vinosta ryhdistä tulee olennainen osa Jussin persoonaa. Piirre heijastuu hänen ympärilleen muun muassa hänestä käytetyissä ilmaisuissa: ”[V]ääräselkäinen Jussikin höpötti innokkaan salaperäisenä” (Linna 1996, 737). Mies saa unelmansa pelloista lopulta toteutetuksi mutta kamppailee vaihtokaupassa saamansa selkävaiivan ja vinoutuneesta ryhdistään kumpuavan diskurssin kanssa lopun elämäänsä. Suo ei tässä mielessä koskaan jätä Jussia.

Suon raivauksen merkitys on *Pohjantähdessä* kokijasidonnaista. Jussille itselleen maan muokkaaminen on sangen suoraviivaista, arkista kamppailua konkreettisten ojanpenkkojen, kantojen

ja kivien kanssa. Työtä katsomaan saapunut rovasti hahmottaa asian yleisemmällä, abstraktimmalla tasolla. Kyse on isänmaasta: ”Mutta täällä oli mukava istua ja katsella, miten kaikki edistyi. Aina oli ilmestynyt jotakin uutta. Niinpä niin... Sillä tavalla se isänmaa. Niin.” (Linna 1996, 50). Rovastin kuvataan toisaalta tiedostavan suon maallisen arvon hänen tuntiessaan kateutta suolla huhtoneen Jussin tuloksista: ”– Mutta Johanneshan nyt vallan. [--] Hän ei olisi suonut Jussille niin paljon.” (Linna 1996, 23–24.) Jussille suo on suota ja potentiaalista pääomaa, rovastille tämän lisäksi palanen Suome(n suuriruhtinaskunta)a.

Suon – ja maan yleisestikin – konkreettisuus tai abstraktius on *Pohjantähdessä* kantava teema.¹⁴ Yläluokkaisten henkilöiden suhde maahan kuvataan useimmiten etäiseksi, koomiseksi, kun taas työläisten kohdalla merkitykset ovat karsitumpia, materialistisempia ja siten realistisempia. (vrt. Helminen 2024, 234.) Kuvaava esimerkki erolla mehustelusta on kohtaaminen kyläaktiivi ja kirkkoherran rouva Ellen Salpakarin vierailusta Koskelan torppaan keisarille lähetettävää adressia Jussin ja Alman allekirjoituksilla täyttämään: ”Rouvan jatkaessa puhettaan Jussi sai pian selville, että kysymys oli Suomesta eikä suinkaan Koskelasta. Silloin hän hengähti iloisena helpotuksesta ja tunsikin omituisen lämpimän myötätunnon ailahduksen rouvaa kohtaan.” (Linna 1996, 145.) Suhde maahan riippuu suurilta osin ihmisen sosiaalisesta asemasta ja siitä arjesta, jota tämä elää. Heille, joiden on nostettava elantonsa kotipihaltaan, maahan ei liity niinkään henkisiä assosiaatioita, ainakaan yhtä eksplisiittisiä ja ilmeisiä kuin vallasväen kohdalla. Vähäväkisten maasuhteen koruttomuuteen perustuvaa uskottavuutta tehostetaan heijastamalla sitä *Pohjantähden* herrasväen yleisluontoisempaan asennoitumiseen. Niin myös Jussin ja suon kohdalla: huono-osaisen työn sankarin sädekehä kirkastuu vetelänpuoleisuuttaan koomisen rovastin mielenmaisemaan ja puheisiin peilattuna.

Jussi on suurilta osin materialisti. Raivaustyötä ja suhtautumista suohon määrittelee ennen kaikkea pyrkimys aineellisen hyvinvoinnin kartuttamiseen, ”niin kuin yrittämiseen” (Linna 1996, 14). Tavoite on luonnollinen Jussin ja Alman 1800-luvun lopun keskivertosuomalaiselle tyypillisen niukkaa elämäntilannetta vasten tarkasteltuna. Mieheessä on kuitenkin havaittavissa toimeentulon helpottamista vimmaisempaa asennoitumista, tiettyä kyltymättömyyttä: ”Ja ahneesti hän katseli suon ääriä. Koska kerran lupa on, niin laidasta laitaa. [--] [H]iljainen, mieltä kalvava ahneus seurasi Jussia hautaan asti.” (Linna 1996, 50, 53.) Jussi himoitsee omaisuutta, ja koska suo, hänen ainoa mahdollisuutensa kerryttää varallisuutta, on sanallisen sopimuksen nojalla hänen vallassaan, hän himoitsee suota.

¹⁴ Sosiaaliluokkien väliset käsityserot liittyivät myös kirjan nimeämiseen johtaneisiin pohdintoihin. Linnan mukaan teoksen otsikko juontaa hänen tyttärensä koulun kuusijuhlaan, jossa tämä lauloi alun perin J. F. Granlundin runon pohjalta tehdyn laulun *Täällä Pohjantähden alla*. Kirjailijan mukaan laulu sai hänet miettimään Suomen kansaa, sen arkista elämää ja sitä välimatkaa, mikä vallitsi ”uskonnollisen idealismin” ja ”kovan todellisuuden” välillä ja ”[m]iten kaukana ne olivat toisistaan”. Ollessaan automatkalla maalle kirjailijan keksi, ”että siinä hän sen kirjan nimi on”. (Rajala 2020, 285–286.)

Kyse ei ole niinkään varsinaisesta viehtymyksestä kosteikkoihin kuin sattumanvaraisesta ympäristöstä, jonka avulla on mahdollista tuottaa itselleen ja perheelleen pääomaa.¹⁵

Jussista ja suosta annetaan yhtäältä hyvin suoraviivainen kuva. Umpimielisen materialistin kuva on voimakas muttei riidaton, sillä vaikutelmaa omaisuusorientoituneesta miehestä myös pirstotaan:

Joskus hän keskeytti työnsä ja tuijotti tyhjin silmin eteensä mitään näkemättä. Kunnes hänen silmiinsä sattui kuudessa puikkelehtiva orava. Silloin vallitsi suolla risahtamaton hiljaisuus. Orava vain liikehti. Jäykistyi välillä paikoilleen, kunnes taas kiersi nopeasti puun ja etsi uuden oksan, jolle jäi istumaan ja ihmettelemään miestä, joka oli alkanut täällä mellastaa. Siinä oli aivan kuin jotakin inhimillistä: vilkasta, uteliasta ja ihmettelevää.

Miehen kasvojen juonteet lientyivät, silmät siristyivät aavistuksen verran, niin kuin niihin olisi ilmestynyt pienen pieni hymyn sarastus. (Linna 1996, 21.)

Hymyn sarastus viittaa Jussin mieltävän suon asukkeineen myös joksikin muuksi kuin pelkäksi realisoimattomaksi omaisuudeksi. Orava saa miehessä aikaan positiivisen mielenliikkeen. Luontokappaleen kyetessä koskettamaan ihmistä syntyy vaikutelma yhdestä tasapainoisen, vastuullisen, terveen luontosuhteen tunnusmerkistä. Jussi paitsi rekisteröi ympäristönsä tapahtumia myös välittää niistä. Ne merkitsevät hänelle jotakin. (vrt. Virolainen 1987, 40–41.)

Oravakohtausta voi tarkastella kriittisestäkin näkökulmasta. Antamalla ymmärtää oravan käytöksessä olevan jotakin inhimillistä kohtauksessa toteutuu niin sanottu pateettinen virhepäätelmä (*pathetic fallacy*), jolla tarkoitetaan sitä, ettei kyse ole niinkään luonnosta itsestään vaan luontoon omia tunteitaan heijastavasta ihmisestä (Garrard 2004 viit. Haapala 2008, 117; Ruskin1856/2007, Guthrie 1993 & Hosiaislouma 2003 viit. Lummaa 2008, 58). Ekokritiikissä on kritisoitu eläinten inhimillistämistä, koska sen on katsottu johtavan virheellisiin käsityksiin eläimistä ja sitä kautta virheisiin esimerkiksi niiden suojelemisessa. Toisaalta kaikkien ihmismäisten piirteiden kiistäminen voi yhtä lailla johtaa vääriin käsityksiin ja kaltoinkohteluun. (Garrard 2004/2005 & Soper 1995 viit. Lummaa 2008, 60; Lummaa 2011, 191.) Oravan personifikointi esitetään kuitenkin melko positiivisessa valossa kummankin osapuolen kannalta: Jussi saa oravassa näkemästään ihmismäisestä hämmästyksestä aiheen hymyilyyn, orava puolestaan tulee hämmästyksineen kuvatuksi ja kuulluksi. Mies on

¹⁵ Jussin miltei pakkomielteisellä saituudella on esikuvansa tosielämässä. Hahmo perustuu kirjailijan omien sanojen mukaan todelliseen torppariin, joka tuli tunnetuksi ylenmääräisestä säästäväisyydestään (vrt. Rajala 2020, 274). Esimerkiksi Jussin tapa koota hevosenslantaa kylänraitilta lannoitteeksi pelloilleen on peräisin tältä ”kyläoriginaalilta” (Stormbom 1963, 187). Sellaisenaan Jussia ei kuitenkaan tosielämästä *Pohjantähteen* siirretty. Hänen moniaineksinen taustansa ilmenee muun muassa aivohalvaukseen johtaneessa huussisattumuksessa, joka oli alun perin tapahtunut Linnan omalle isoisälle. Tämä oli kokenut housujensa kanssa saman kuin Jussi tullessaan eriöstä pihalle sadatellen: ”Olkaa perkeleet siälä [kintuissa] sitten ei minua yhret housut pitele.” Sanat ovat päätyneet jokseenkin sellaisinaan *Pohjantähteen*. (Rajala 2020, 15; Linna 1996, 796.)

kuokkavieraisissa oravan luona, joka tilanteen tasalla olevana isäntänä tai emäntänä kohtaa tulijan ja siirtyy sitten eteisestään peremmälle kotinsa syövereihin, joita Koskelan suolla riittää kylliksi Jussin aherruksesta huolimatta.

Suo antaa vähä vähältä Jussille myöten. Luonto taipuu inhimilliselle voimalle. Vuosituhantinen hiljaisuus vaihtuu orastavaksi torpaksi ja suo pelloiksi, joita työstäessään Jussi muuttuu itsekin. Suon asettamat haasteet muuttuvat, eivät lopu:

Mutta kerran puhalsi pohjatuuli, joka illalla tyyntyi täysin. Sinä yönä ei pariskunta nukkunut, aamuyöstä he näkivät maan vetäytyvän härmään sekä valkean huurun leijailevan suolla. Jussi seiso i pihalla pellolle katsellen. [--] Sisällekin kuuluivat selvästi Jussin sanat, kun ne viimein tulivat. Ne olivat sellaisia sanoja kuin: saatana, perkele, helvetti ja jumalauta. (Linna 1996, 62.)

Suo antaa takaisin. Jussin ja Alman projektin ollessa vielä alkutekijöissään ja suon kuivattamatta heidän valtansa suhteessa luonnonvoimien oikkuihin on pienimmillään. Pariskunta voi korkeintaan sopeutua, määräysvaltaa ympäristönsä suhteen heillä ei käytännössä ole. Tapahtumien kulku konkretisoi Jussille ja Almalle suopeltojen ja luonnon ehdoilla elämisen epävarmuuden. Alma suhtautuu takaiskuun käytännöllisesti hyväksyen sen luonteelleen ominaisesti nöyränä. Jussi on katkera, manaa ja liioittelee: ”Nyt on sitten elämä kuitti” (Linna 1996, 62). Alma kehottaa vakaumuksestaan tyyneyttä hakien olemaan kiukuttelematta Jumalan sallimaa vastaan (vrt. Varpio 2006, 457). Jussin ilmaistua tyytymättömyytensä kaikkivaltiaan sallimisiin ja Alman toruttua häntä tästä Jussi taipuu lopulta vaihtamaan kritiikkinsä kohteen:

Hän [Jussi] alkoi lieventää äskeisiä sanojaan syyttäen suota niin kuin osoittaakseen että sitä hän oli kironnut:
– Toi suo sen tekee... Mutta jos se luulee, että minä periksi annan, niin se tyssää...
(Linna 1996, 63.)

Suolla on Jussin haukuissa sangen tarkoituksellinen olemus, jonkinlainen tietoisuus. Hänen satonsa on tuhoutunut, koska suo on ”tehnyt” jotakin. Miehen puheiden mukaan se voisi jopa inhimillisen kilvoittelusetelman sanelemin asentein olettaa hänen ”antavan periksi” tahtojen taistelussa. Jussin puheissa suo on jossain määrin tietoinen toimija, jonka pyrkimyksenä on hankaloittaa tai kokonaan estää ihmisten juurtuminen luokseen. Toisin kuin oravaa, suota Jussi personifiko i yksiselitteisen negatiivisessa valossa. Hänet valtaa tietynlainen taisteluasenne hallan vierailun jälkeen (Saarinen 1983, 89). Mentaliteetti on tyypillinen nykypäivänkin suokertomuksissa, joissa suohon liittynyttä, välttämättömän työn kautta rakentuneita suosuhteita modalisoi usein sana *pakko*. Suo on pakottanut olemaan peräänantamaton ja sisukas kamppailija. (Laurén 2006, 117.)

Hallaepisodi alleviivaa suon ja luonnonvoimien merkitystä Jussin ja Alman elämässä. Heidän arkensa on suon merkityksen vuoksi monin tavoin toisenlaista kuin muiden kyläläisten, jotka elävät inhimillisten käskijöiden alaisina. Koskelan suopellolla tapahtunutta takaiskua edeltää kuvaus äkkipikaisen kartanonherran määräysvallan vaikutuksista hänen vaikutuspiirissään elävien vähäväkisten arkeen:

Tulee samanlaisia uudistuksia kun se laidunjuttukin... Ettei torppari saa päästää lehmiänsä muuten kun tohon helvetin kiviseen hakamäkeen. [--] Jos tämmöstä uudistamista vaan kauvan jatkuu, niin mikä vaan lopuksikin eteen tulee.

Koskelassa ei sellaisia harmoja ollut. (Linna 1996, 61.)

Koskelassa korkeinta käskyvaltaa käyttävät tietystä mielessä pappilalaiset mutta ennen kaikkea luonnonvoimat, erityisesti suo. Pappilan väen osuus pariskunnan arjesta on melko pieni verrattuna suoympäristöön, jonka kanssa Jussi ja Alma päivittäin työskentelevät ja jonka ehdoilla heidän on elämänsä rakennettava. Inhimillisten käskijöidensä kanssa he toimivat viikoittain, suopeltojensa kanssa taukoamatta.

Luonnon esitaistelijana toimivan suon voittamisen henkilökohtaiseksi tavoitteekseen ottanut Jussi työskentelee takaiskun jälkeen entistäkin ankarammin sekä aiempaa selvemmin suota ja luontoa vastaan. Materialistisen miehen asenne ja toiminta toistavat osaltaan Hobbesin ja Darwinin esittelemää materialistista luontokäsitystä, jonka mukaan luonnossa vallitsee jatkuva sota (ks. Kirstinä 2011, 57). Eläessään luonnon ehdoilla Jussi on osa konfliktia ja kamppailun osapuoli. Asetelmaa voi myös heijastaa länsimaiseen traditioon pyrkiä luonnosta, ruumiillisuudesta ja eläimellisyydestä irti. Jussi primitiivisenä ja kiukkuisena raivaajana on monessa mielessä luontokappale luontokappaleiden joukossa taistellen selviämistään alkukantaisella kiivaudella: ”Miehen silmiin ilmestyi tumma seisova ilme ja suupielet vetäytyivät jonkinlaiseen kireään irviin, jossa sävähti melkeinpä jotakin julmaa, ja kivi pyörähti penkkaa ylös” (Linna 1996, 19). Jussin inhimillisyyden rajat häilyvät.

Vimmastuneessa eläimellisyydessäänkin ihmistä ja inhimillisyyttä edustava Jussi ottaa mittaa luonnosta:

Mitä pitemmälle aika kului, sitä laihemmaksi Jussi kävi. Sormetkaan eivät enää oienneet suoriksi. [--] Iltaisin hän puolipimeässä kompuroi kotiin kohti pilkottavaa öljytuikun valoa. Usein tuon ikkunasta paistavan tuikun ympärillä näkyi erivärisiä kehiä. Ojan yli hypätessään hän joskus huomasi, että maa ei oikein ollut kiinteästi kohdallaan. Se tuntui heiluvan. Ja sattui toisinaan, ettei jalka pitänytään. Hervoton polvi antoi periksi, ja mies kaatui. (Linna 1996, 63–64.)

Mittelö päättyy lopulta eräänlaiseen tasapeliin, jossa Jussi saa lopulta suon tietystä mielessä hallintaansa kuivattaen sen mutta jossa suo riistää muokkaajaltaan terveyden jättäen merkkinsä

kimppuunsa käyneeseen ihmiseen. Se vastustaa ihmisten juurtumista luokseen halloin mutta häviää kamppailun. Muuttuessaan pelloksi suo alkaa tuottaa ja sisältää inhimillisiä ja yhteiskunnallisia merkityksiä, joiden pohjalta trilogian monipolvinen tapahtumasarja rakentuu. Koskelan suossa heijastuu *Pohjantähden* laajempi asetelma: niin kuin luonnontilainen suo, myös Pentinkulman vanha maailma väistyy muutoksen ja uudistuksen tieltä. (Nummi 1993, 180.)

Suo säteilee Jussista käytettyihin puheisiin paitsi häneen liitetystä vääräselkä-diskurssissa, myös positiivisissa tarkoituksissa ja yhteyksissä. Suon kuokkiminen pelloksi on kyläläisten ihailun kohde urakan suuruuden vuoksi, ja Jussia verrataan oman aikansa raivaajalegendaan, Suo-Keisariin, joka on ansainnut arvonimensä ja auktoriteettinsa niin ikään soita raivaamalla. Koskelan suon muokkaamisen myötä saavutettava arvostus heijastelee suomalaisen yhteiskunnan ja kirjallisuusperinteen asennoitumista, jonka mukaan suo on raivaamalla muutettava joksikin muuksi, joksikin arvokkaaksi koetuksi, käytännössä pelloksi tai metsämaaksi. Raivaustyö oli 1800-luvun myötä alettu mieltää kansallisen valistusprojektin kuvana; raa'asta luonnosta kasvaa muokkaus- ja valistustyön myötä sivistystä, kansakuntaa, suomalaisuutta. (Varpio 2006, 450.) Soiden raivaamiseen myös rohkaistiin verohelpotuksin ja tukiaisin (Paulaharju 1919, Huokuna 1994 & Kauhanen 2005 viit. Laurén 2006, 116). Asenneilmapiirillä on kaikupohjaa *Pohjantähdessä*, jossa soraäänät myönteisessä suhtautumisilmas-
tossa ovat satunnaisia. Kylähieroja ja -kättilö Priita toteaa Koskelaan saapuessaan Jussille, että ”ton tuonkin olet tommoseksi raiskannu... Sinä ny erinomainen mäyrä olet” (Linna 1996, 55). Kommentti on enemmänkin tapapuhetta, tilanteen edellyttämää keskusteluilmatilan täytettä, ja jää huomionomaiseksi, yksiulotteiseksi viittaukseksi. Naurettavuuden rajoille *Pohjantähdessä* rakennettu Töyryn emäntä puolestaan katkeroi Jussin toimista seuraavasti: ”Sielä se on kohvoijannu pappilan mettät ja laitumet” (Linna 1996, 644). Lausunto kertoo enemmän sanojastaan kuin kohteestaan. Satunnaisine ja todistusarvoltaan kyseenalaisine poikkeamineenkin yleinen asenne suon raivannutta Jussia kohtaan on arvostava ja kunnioittava (vrt. Linna 1996, 793).

Jussin ja suon yhteys välittyy myös hänen kuolemansa yhteydessä. Tapahtumaa seuraa kuvaus aamuöisen pihamaan poikki juoksevasta Vilhosta: ”Suon takaa lähene taloa hitaasti kirkkaampi kajastus, joka ylitti rakennuksen ja hävisi riihen takaiseen metsään valaisten selkeästi tienoon, kun hiljaa ajelehtivien pilvien raosta hetkisen katsoi kylmä, vaillinainen marraskuu.” (Linna 1996, 802.) Nousevan auringon sarastus allegorisoit taivaan kirkkauteen kohoavaa Jussia. Aamunkoi ei myöskään nouse sattumalta Jussin elämäntyön eli suopellon takaa: kristillisessä mielessä hän on ansainnut taivasosansa nöyrällä ja ahkeralla puurtamisellaan. Taltutettu suo on hänen luomuksensa sekä väylänsä paratiisiin. Jussin suosta nousee aurinko; esimerkillinen työmies jättää perillisilleen mahdollisuuksien maan. Kuolemaa kehystävässä luonnonkuvauksessa on jopa kosmisuutta (Saarinen 1983, 84). Mies

ja suo kuuluvat erottamattomalla tavalla yhteen, mitä heijastaa osaltaan se, että viimeksi mainitun kuvaus on keskeisessä osassa niin Jussin tarinan alkua kuin sen loppuakin.

Suo, kuokka ja Jussi -narratiivissa Koskelan nousu ja suon työstäminen kehystyy pääasiassa tulevan isännän ansioksi. Jussi suossa pääasiallisesti mellastaakin Alman ”vapauttaessa” Jussin ”kaikesta muusta työstä torpan piirissä” (Linna 1996, 64). Alman kuvataan hakkaavan puut, ruokkivan hevosen, ajelevan tarpeelliset piha-ajot, minkä lisäksi hän huolehtii perheen ruokkimisesta ja talouskankaiden valmistamisesta. Alman osuus Koskelan suourakassa on ensisijaisesti välillinen mutta ratkaiseva. Ilman tutkapariaan Jussi ei olisi pystynyt kuokkimaan täysipäiväisesti suotaan ja luomaan Koskelan perustaa (Lilja 2021). Miestään tasapainoisemmalla elämänasenteella Alma työstää muotoaan hakevaa torppaa siinä missä puolisonsakin mutta ymmärtää myös katsoa terveytensä rajamailla kuokkaa heiluttavan miehensä perään: ”Sinä olet niin tavattomasti laihtunu... Kyllä sinun täytyy vähän helpottaa.” (Linna 1996, 43). Alma suhde työhön, suohon ja Koskelaan on miestänsä maltillisempi ja tietyssä mielessä kypsempi:

Alma suhtautui työhön aivan eri tavalla kuin Jussi. [--] Hän meni ja tuli, toi ja vei, eikä hän milloinkaan tuntenut sellaista ahnetta valmiiksi saamisen halua kuin Jussi. Hän ei koskaan paneutunut työhönsä niin kokonaan kuin mies. Hän kulki askareillaan hyräillen itseksensä ja suunnitellen niin kuin ohimennen, mitkä työt sopivat kulloinkin yhteen. (Linna 1996, 64.)

Alma työnteko on harkittua ja vakaata, kokonaisvaltaisuudeltaan ja tarkoituksenmukaisuudeltaan taitavaa ahkerointia. Hän on toimiensa ja ympäristönsä kanssa sopusoinnussa toisin kuin Jussi, joka elää eräänlaista jatkuvaa matalan intensiteetin asennekonfliktia ympäristönsä, erityisesti suon, kanssa. Hallan runtelema satokaan ei iske Almaan samalla lailla kuin Jussiin, joka kokee tapahtuman henkilökohtaisena loukkauksena. Alman kuvataan mieltävän onnettomuuden ensisijaisesti sosiaaliseksi: ”Alma ei surrut ruista, joka parhaillaan kuoli. [--] Alma itki sisäistä, päällennäkymätöntä itkua katsellessaan Jussin ilmettä. [--] Hänen oli sääli Jussia, joka tuijotti muurinnurkkaan jäykin kiristynein kasvoin.” (Linna 1996, 62.) Suosta ei muodostu Almalle samanlaista nemesistä kuin Jussille. Hän alistuu taivaan sanelemaan: ”Eikä meitin parane kiukutella Jumalan sallimaa vastaan” (Linna 1996, 62). Lämminhenkisen stoalaisessa Almassa kehollistuu Virolaisen (1987, 54) näkemys *Pohjantähdessä* vallitsevasta luonnon ja ihmisen harmoniasta: luontoa vastaan ei kapinoida. Alman järkkymättömyyden peruspilarina on kristillinen vakaumus, jonka kautta kokemukset ympäristöstä ja sen tapahtumista suodattuvat. Hänen asennoitumisessaan on lukuisia viitteitä historiallisesta länsimaisesta ymmärryksestä, jonka mukaan luonto on Jumalan tahdon toteutumaa, jumalallista järjestystä ja siksi pyhää. Kapinoidessaan luontoa vastaan kapinoi Jumalaa vastaan. (vrt. Lassila 2011, 23–24, 29.) Puolisoiden

asenne-eron voi katsoa osaltaan heijastelevan työnjaon aikaansaamaa suhdetta torppaan ja sen maihin. Koska Jussi ja suo muodostavat tietyssä mielessä samanlaisen suljetun taisteluparin kuin Alma ja torppa-arjen logistiikka, Almalla ei ole yhtä vahvaa henkilökohtaista sidettä suohon kuin puolisolleen ja hän elää näin ollen suokysymyksiä paljolti Jussin kautta. Alman kuvataan toisaalta myös osallistuvan maan raivaukseen, mutta hänen raivaustyönsä kohdistuu puron varsiin, ei suohon: ”Jussi kaivoi ojia ja Alma kuokki. Sarat puron rannassa pitenivät, sillä suon raivaus lykättiin toistaiseksi [--].” (Linna 1996, 59.)

Alman suhde Koskelan ympäristöön ja suohon on mutkaton. Hänen lepohetkeään työmaalla kuvataan seuraavasti:

Väsytys tuntui oikeastaan suloiselta. Sellaisina hetkinä Alman olemus oli kuin itseensä vaipunut. Tyytyväisenä se hyväksyi itsensä sekä kaiken ympärillä olevan. Se vastasi rauhalliseen kesäpäiväiseen maisemaan samanlaisella liikkumattomalla levollisuudella kuin maisemasta itsestäänkin huokui. Tuolla kulki suon läpi viemäri multapenkkoineen, joita nyt jo peitti sankka heinä. Suon reunassa oli muutama sarka vahvan vihreän kauran peittämänä. [--] Rakennusten ja pihamaan vaiheilla vallitsi kesäinen keskipäivän hiljaisuus, jonka vain kärpästen hiljainen surina rikkoi. (Linna 1996, 60.)

Alma on sinut niin itsensä kuin ympäristönsäkin kanssa. Hän sointuu tyveneen maisemaan seesteisyyden vaikutelmaa tukien. Kohtaus kiteyttää *Pohjantähdelle* tyypillisen tavan kuljettaa tarinaa ja merkityksiä luonnonkuvauksen kautta. Henkilöhahmoja ja tapahtumia projisoidaan erilaisia sääilmiöitä ja -tiloja vasten, mikä tuo kohtauksiin monitasoisuuden tuntua. Tarinan päälinjoja voi seurailta niin inhimillisten kokemusten, tapahtumien kuin luonnonkuvauksen kautta. Ympäristön avulla välitetään paitsi erilaisia tunnelmia myös henkilöhahmojen keskeisimpiä elämänvaiheita. Esimerkiksi aurinkoinen kesäpäivä suolla on metafora Jussin ja Alman yhteisen matkan senhetkisestä tilanteesta: avioliitto aluillaan, torppa samaten ja elämässä tarmokas eteenpäin menemisen tuntu (Saarinen 1983, 53).

Alman ja suon harmoniassa on yhtymäkohtaa näkemykseen, jonka mukaan maanviljelijä säästää ahkerointinsa ja uupumisensa kautta eräänlaisen agraarisen mielenrauhan, seesteisyyden tunteen (*georgic marvel*) (Altherr 1990 viit. Mannon 2021, 119). Tulokulman mukaan maan työstäminen ja maanviljelystyö yleensäkin vaikuttaa positiivisesti mielen tasapainoon; maiseman ja ympäristön muokkaaminen tuottaa yhtäältä väsymystä mutta toisaalta tyydytystä edesauttaen paikan tunnun säästämistä ja juurtumista. Maalaiselämän kokemukset luovat eräänlaisen käänteisen hybriksen auttamalla ihmistä kohdistamaan huomiotaan itsensä ulkopuolelle, toisiin olentoihin ja ilmiöihin. Maan työstäminen luo mahdollisuuksia erilaisille kokemuksille auttaen ihmistä ymmärtämään ja arvostamaan, rakastamaan ympäristöään. (Mannon 2021, 128, 131) Alman kohdalla teesissä voi katsoa

olevan perää, Jussin tapauksessa ei niinkään. Jos ei positiivisesti tai seesteisyyttä aikaansaaden, maanmuokkaustyö kuitenkin vaikuttaa miehenkin mielenmaisemaan perustavanlaatuisella tavalla (vrt. Bladow & Ladino 2018 viit. Mannon 2021, 118).

Alman yhteyttä ympäristöönsä ja hänen loppumatonta sinuuttaan Koskelan ja sen soisen ympäristön kanssa voi verrata länsimaisperinnäiseen näkemykseen, jossa kosteikkoalueet on mielletty feminiinisiksi paikoiksi; suo on eräänlainen naisen syli, jossa on arvaamatonta mutta vastustamatonta vetovoimaa. (Giblett 1996 viit. Laurén 2006, 172.) Naisilla on myös katsottu olevan luonnostaan miehiä vahvempi kokemuksellinen sidos sisäisen ja ulkoisen luonnon välillä (Gifford 1999 viit. Kirjavainen 2009, 54). Alma on tämän perspektiivin valossa suolla kotikentällään, omassa elementissään ja naisena erityisen altis sopeutumaan suon vakauteen. Koskelan suon alkuvoimainen, feminiinisassosiatiivinen olemus muuttuu toisaalta olennaisella tavalla Jussin kuivatettua sen peltomaaksi, agaariseksi matematiikaksi. On myös syytä korostaa, että vaikka Almasta huokuukin suoympäristön rauhaa, hänen suhteensa suohon on tavallaan irrallisempi ja etäisempi kuin Jussilla, joka puhuu ympäristöstään ja elää suokysymystä monin tavoin läheisemmin, kokonaisvaltaisemmin ja eläväisemmin kuin Alma.

Kahden suuren asetelma toistuu *Pohjantähdessä*. Alussa ovat Alma ja suo, toisensa hyväksyneet, keskenään sopusoinnussa. Myöhemmin naista verrataan Summaan ja Maginot-linjaan, jotka voivat murtua kun taas Alma ei. Hän on murtumattomuudessaan omanlaisensa sisukkuuden esimerkki. Alman sisussa ei ole kyse niinkään tavoittelusta, saavuttamisesta ja kiinni pitämisestä vaan tyyneydestä luopua ja viisaudesta antaa periksi (Helminen 2024, 241). Hänen persoonansa arvovalta saa viimeisen silauksen kuvauksella, miten Jussin tuonilmaisiin hakenut ”suuri vieras” oli ”tässä pienenessä, pyylevässä mummosa [--] kohdannut vertaisensa” (Linna 1996, 803). Koskelan matroona ja kuolema asetetaan voimakkaassa vertauksessa tasaveroisiksi toimijoiksi. Alman auktoriteetti rakentuu lukuisista rinnastuksista ihmistä suurempiin tekijöihin kuten kuolemaan tai itse luontoon:

Hänen kalpeilla ja uupuneilla kasvoillaan väreili jatkuva hymy. Jussi vaistosi, että tuo hymy ei kuulunut hänelle, eipä edes pojallekaan, vaan se oli täysin omaan piiriinsä sulkeutunut. Sillä ei ollut kosketusta mihinkään tajuttavaan arkiseen seikkaan. Siinä oli jotakin samaa kuin pääsiäispäivän kuulakkaan illan tahattomassa valoisassa autuudessa. (Linna 1996, 57.)

Alma heijastaa hymyssään pääsiäispäivää itseään, maailmankaikkeudellisen kiertokulun tasapainoa. Hänen inhimillisyytensä rajat liukuvat rinnastuksissa ympäristöön ja luonnonilmiöihin, selvimmissä tapauksissa nimenomaan Koskelan suohon.

Luonnontilaisen suon vaihtuminen inhimillisen ravinnon alkulähteeksi kuvataan työläänä, raakana mutta monin tavoin onnellisena prosessina. Suota representoidaan kuokinnan kautta ja työmaana

mutta myös maisemana sekä tunnelmana, joka kehystää raivaajiensa arkea. Työskentelevien tai työstään taukoa pitävien Jussin ja Alman mielentilaa reunustetaan useassa kohdassa kuvauksella suosta. Esimerkiksi Koskelan kattotalkoisiin osallistuneen kylänväen harjakaisten viettoa estetisoidaan ympäristöä kuvailemalla: ”Torpparin aurinko valaisi yön. [--] Talon ympärillä tuntui miellyttävänä ja raikkaana tuoreen puun ja pihkan lemu, joka sekaantui sammalen sekä uuden muurilaastin tuoksuun. Suolla leijaili kevyt, valkoinen sumu.” (Linna 1996, 36.) Talkoosahdin humaltamien työmiesten rementäminen vastakohtaistetaan kesäyön rauhalla ja sarastusta odottavan suon tyyneydellä; ihmiset voivat elää ja mekastaa, muutettunakin muuttumaton suo on ja pysyy isännöiden tai emännöiden vastedes koskelalaisten elämää uuden talon ympäristönä ja elämän lähteenä. Kuvaus uudesta alusta on yhtäältä idyllinen sammaltuoksuineen ja usvasoineen mutta toisaalta *Pohjantähdelle* ominaiseen tapaan realistinen inhimillisine konflikteineen ja kansankielisine ruokottomuuksineen.

Raivauskamppailu suon kanssa tasaantuu ensimmäisten vaiheiden jälkeen tasaiseksi ylämäeksi. Muuttunut suoympäristö on asettunut uuteen olomuotoonsa: ”Vain jossakin ruohottuneen pihamaan ääriellä oli siellä täällä lahoavia kantoja, jotka ilmaisivat että tällä kohdalla oli kerran kasvanut sankka metsä” (Linna 1996, 65). Ihminen on asettunut taloksi. Ekokriittisessä perspektiivissä Koskelat ovat ratifioineet oman talotuomariutensa, jossa luonto rinnastuu *taloon* ja ihminen *tuomariin* ja jossa suurinta valtaa luonnon kiertokulussa käyttää ihminen, talon asukkaiden pää (vrt. Howarth 1995, 69). Crèveœur’laisittain ajateltuna Koskelassa toteutuu muokattuine suopeltoineen ”maallinen, egalitariaaninen, luonnonmukainen ylösousemus”; maassa ja luonnossa ilman ihmisen kosketusta, sellaisenaan, ei ole koskemattomuutensa puolesta mitään erityislaatuista, neutraalin luonnonmukaisuuden arvoa (Marx 2000, 69). Suotalonsa tuomarina toimiessaan Koskelat tuovat tässä mielessä ennemminkin jotakin lisää kuin vähentäisivät luontoa, veisivät siltä.

Suopellot alkavat tuottaa inhimillisiä merkityksiä ja tulevia jännitteitä ennustavia eroja suhtautumisessa torppaan ja sen suopeltoihin. Koskelaa katsomaan tullut seurakuntaväki noteeraa torpan vaurauden, jota Jussi kenties kulttuurisistakin mutta ennen kaikkea taktisista syistä vähättelee: ”Jussi myönteli että lääniä oli, mutta että maa ei laadultaan ollut erikoista. Kovalla yrittämisellä oli jotakin saatu aikaan” (Linna 1996, 81.) Jussi myös väittää, että ”Ruppee oleen köyhää toi maa... Noilla suosaroilla on vesi keväisin kiusana” (Linna 1996, 120). Maan haukkuminen on ristiriidassa aikanaan puolisolle annetun ja sitä kautta rehellisemmän lausunnon kanssa, jonka mukaan ”se maa on laadultaan erinomaista” (Linna 1996, 18). Valehtelu kertoo osaltaan suopeltojen merkityksestä Jussille.

Pappilan väen vierailun yhteydessä nousee jälleen esiin luokkasidonnaisten maasuhteiden välinen ristiriita. Vastauksena herrasväen kysymykseen, onko ollut halloja, Jussi toteaa: ”Noo... Ei isommin. Sillon alkuun oli, kun toi suo oli vielä perkaamata” (Linna 1996, 120.) Tähän kirkkoherran rouva vastaa:

- Niin. Sehän se [halla] uudisasukkaan vaara on aina ollut. Saarijärven Paavo kuvaa sitä niin hyvin. Juhani Aholla on siitä myös jokin hyvä kuvaus.
- Niin... Kyllä se semmonen on niin... Ettei sen kanssa juur naurata. (Linna 1996, 120.)

Pappilan väki mieltää Jussin työn runebergilais-ahomaisena raivausprojektina (Varpio 2006, 466; Nummi 1993, 195). Heidän Saarijärven Paavo -viittauksissaan ilmenee osaltaan Linnan pyrkimys uudelleenarvioida kansallisten klassikoiden asemaan nostettuja teoksia ja keskeisiä suomalaisuusdiskurssin luoja kuten Lönnrot, Kivi, Runeberg, Topelius ja Aho (Nummi 1993, 306). Kliseytyneen luonnonkuvaustradition kritisoinen kanonisoituja kirjailija-runoilijoita piikittelemällä on Linnalle tyypillistä (vrt. Saarinen 1983, 91). Hänen manifestoinnissaan suo- ja maasuhteessa välittyvät arkiuus, karuus ja kovuus siinä missä fennomaanien luomassa Suomi-kuvassa idealistinen suhtautuminen luontoon. Kaksin verroin minä ojaa kaivan -narratiivi ei Jussin tapauksessa ole niinkään sopimaton, pyrkiihän hänkin peräänantamattomalla raadannalla voittamaan hallat, mutta toisin kuin Paavo, Jussia ei kohoteta myyttisen urhon jalustalle (vrt. Helminen 2024, 235). Jussin suonraivauksessa on katkeruutta, koomisuutta ja naturalistisuutta siinä missä Paavo on 1800-luvun suomalaisuusprojektin asettaman representaatiohorisontin mukaisesti pelkistetyn ylevä, nöyrä ja sisukas hyväntekijä. Eroa Paavon ja Jussin välillä havainnollistaa parhaiten suhtautuminen taivaaseen: kumpikin toivoo Jumalalta kasvun mutta tämän lisäksi Jussi kiukuttelee tätä vastaan. Kansallisen sisun symboliksi Suomessa kohonnut Jussi ilmentää enemmän individualistisia, omaa etua tavoittelevia pyrkimyksiä kuin kansallisia ja yhteistä hyvää tavoittelevia (Helminen 2024, 234, 236).

Pohjantähdessä Koskelan suota niin kuin maata yleisestikin ”hallitaan” (vrt. Linna 1996, 513). Ekokritiikissä on haastettu narratiivia luontoa hallinnoivasta ihmisestä. Kontrollista tai hallinnasta puhuminen luo virheellisen käsityksen luonnon kesyttämisestä rakentaen vääränlaista turvallisuuden tunnetta; ihminen luulee tietävänsä läpikotaisin luonnon mahdollisesti asettamat haasteet ja sitä myötä kaiken, mihin hänen tulee varautua. (Salonen 2006 viit. Kirjavainen 2009, 50.) Hallinnasta puhuminen on loogista suhteutettuna länsimaisessa traditiossa tyypilliseen näkemykseen, jonka mukaan luonto ja ei-inhimillinen on jotakin yksinkertaista, joka voidaan tyypistää joksikin selkeärajaiseksi ja sikäli hallittavaksi kokonaisuudeksi (vrt. Love 2003 viit. Lahtinen & Lehtimäki 2008, 7). *Pohjantähdessä* maan hallinta ja hallintaoikeuksien muuttuminen tuovat mukanaan konkreettisen konfliktin: Jussin ja Alman stabiilinpuoleinen suosuhde keikahtaa keskeisellä tavalla pappilan konfiskoidessa Jussin raivaamaa suota pappilan omistukseen.

Kirkkoherran ymmärryksessä Jussilla ”on jonkinlainen omistusoikeus. Se mikä maan raivaajalla on.” (Linna 1996, 164.) Suopelto on hänelle tekijänoikeuskysymys. Kirkkoherran puheissa Jussin ja suon välinen suhde on jopa raadollinen: ”Niin asiallista selitystä ei löydy että Koskela sen

hyväksyisi. Hän suorastaan ahnehtii maata.” (Linna 1996, 164.) Kirkkoherran argumentoinnissa on perää otettaessa huomioon Jussille ominainen himokas tapa hallinnoida ja kerätä peltomaata. Koskelan ympäristön mahdollinen henkinen ulottuvuus Koskeloille ei kuitenkaan välity pappilan väelle. Kirkkoherran näkemyksen mukaan ”Koskelan katkeruuden pohjana ei ole sen kummallisempi tunne kuin ahneus ja omistushalu” (Linna 1996, 180). Rouva on puolisonsa linjoilla: ”Tuo suo ei heille ole mikään välttämättömyys. Vain pelkästään ahneudesta he siitä ovat katkeria” (Linna 1996, 239). Pariskunnan näkemyksissä on perää muttei koko totuutta. Koskelan perheen juurtumisessa torppansa yhteyteen on hahmotettavissa ahneutta abstraktimpia henkisiä osatekijöitä. Koskelan materiaalisia ulottuvuuksia kokonaisvaltaisemmista merkityksistä esimerkiksi Jussille annetaan viitteitä hänen käydessään kylällä äänestämässä. Jussi ei tuolloin ”muuta toivonut kuin pääsyä kotiin, omaan maailmaansa” (Linna 1996, 273). Koskela on hänen maailmansa, siis jotakin monisyisempää kuin yksilotteinen omaisuusvarasto, johon suhtaudutaan puhtaasti ahneuden kautta. Ellenin erheellisessä väittämässä suon ei-välttämättömyydestä Koskeloille palataan myös jälleen *Pohjantähden* keskeiseen teemaan kerrotun ja todellisen välillä: pappilan parempiosaisten ymmärrys maan merkityksestä vähävikisille perustuu yhtä paljon ja enemmänkin kuviteltuun kuin olevaan (vrt. Helminen 2024, 234).

Kysymys Jussin oikeudesta raivaamaansa maahan hukkuu lopulta kirkkoherran konfliktipakoisuuden luonteen ja sukupuolivietin alle, jota hänen rouvansa taiten Lysistrateena stimuloi (Linna 1996, 167–168). Tämä hahmottaa suon raivattunakin omistusoikeuksiensa piiriin kuuluvaksi: ”Me emme ota muuta kuin omaamme” (Linna 1996, 168). Osa suosta palautetaan lopulta pappilan haltuun. Kirkkoherra ja Jussi sanallistavat kantansa toimenpiteeseen seuraavasti:

[E]i kysymyksessä ole niinkään paljon, vain metsänpuoleinen osa suosta... laskuojasta alkaen. [--]

– Se on rohkei kolmannes torpan maista. Ja puolet parhaasta maasta. [--]

– Eikö nämä puron varressa olevat maat ole sentään parhaita. Suohan nyt on tietysti hyvä kaura- ja heinämaa, mutta eihän siellä esimerkiksi ruista voi viljellä ollenkaan. (Linna 1996, 173.)

Jussi kokee menetyksen raskaasti: ”Maat on ny ryöstetty” (Linna 1996, 174). Alma mieltää maiden palautuksenkin jälleen suureksi osaksi Jussin kautta niin kuin piloille paleltuneen sadonkin mutta nostaa esiin myös oman kokemuksensa Koskelan luomisessa. Hän selittää tapausta vähätelleelle Akselille: ”Olisit itte tallannu sen poluun niin et semmosia puhus... Minä olen sen nähny aluusta saakka ja tiedän...Mutta sinä et tästä torpasta välitä kun et muista kuinka sitä tehtiin” (Linna 1996, 175.) Koskelan perustaminen on ollut prosessi, jossa Alma on kasvanut osaksi hänen ja Jussin aikaansaannosta. Surkuttelun keskiössä ei ole niinkään menetetty tuotto pelloilta saatavasta viljasta vaan kokemus läheiseksi käyneen maan ryöstämisestä.

Suo ja siitä raivatut tilukset ovat koskelalaisille elinehto, Jussille myös jokapäiväisen leivän ohella väylä sosiaaliseen nousuun ja välttämättömien perustarpeiden täyttämistä suureellisempaan yritteliäisyyteen. Almalle suo ei pakkomielle, vaikka hänkin tuntee yhteyttä ympäristöönsä. Koskelan raivauksen kuvausta tauottavat kohtaukset, joissa suon luonto ja ihminen lähentyvät toisiaan, mikä osaltaan rakentaa narratiivia haasteellisuudessaankin pohjimmiltaan harmonisesta yhteiselosta. Koskelan väki kasvaa kiinni torppaansa ja ympäristöönsä arkensa myötä. Suo tarjoaa heille kodin toimien anteliaana mutta vaateliaana toimintaympäristönä. Jussin ja Alman alkutaipaleella Koskelassa suo on heille elämän välttämätön kehys, joka kuitenkin saa yksioikoista leipäaineksien pystyvarastoa monipolvisempia merkityksiä.

Vaikutelmaa voi heijastaa esimerkiksi traditioon, jossa myös on tunnistettavissa maanviljelyselämän siunauksellisuuden eetos. Koskela täyttää useat jeffersoniaanisen ideaalin tunnuspiirteet ollen perhekokoinen maatila, joka tuottaa tarpeidensa verran muttei enempää ja joka tarjoaa elämäntuotonsa johdosta urbaania maailmaa hyveellisemmät, moraalisemmat ja esteettisemmät lähtökohdat. Väite pohjaa näkemykseen yhteydestä maahan, väitettyyn tasapainoon, joka ihmisen ja ympäristön välillä vallitsee (Marx 2000, 10, 76, 77.) Kuvaavaa kyllä, pappilan väen silmissä Jussin ja Alman kohdalla idealisoitu jeffersoniaaninen käsitys maalaiselämän ja hyveiden korrelaatiosta toteutuu: Koskelan pariskunta on heidän katsannossaan miltei täydellinen esimerkillisessä nöyryydessään, oikeamielisyydessään ja työteliäsyydessään.

3.2 Suon muokkaaminen, muokkaava suo

Jussin ja Alman kolmen lapsen minuudet rakentuvat torpan tilusten piirissä. Talo pihapiireineen ja peltoineen on heille yhtä lailla koulu kuin koti. Torpparin elämän vaativuus konkretisoituu kovina vaatimuksina kolmesta veljeksestä erityisesti Akselin kohdalla, joka esikoisena asetetaan vastuuseen nuoremmistaan ja talosta vanhempien ollessa taksvärkissä. Pelloiksi muutetun suon vaatimukset ovat toisenlaisia kuin Jussin ja Alman kohdalla mutta lapsen viitekehyksessä toisinaan hyvinkin raskaita:

Se [työnteko] merkitsi oikeastaan vain Akselia, sillä Aleksin ja Akustin työnteko oli vielä sitä ja tätä. Heidät pantiinkin työmaalle sen tähden, ettei Akseli tuntisi itseään kohdeltavan erilaisesti kuin nuorempia veljiä. Kesällä he joutuivatkin usein koville. (Linna 1996, 126.)

Koskela on esikoiselle korkean vaatimustason työleiri. Akselin kohtaloa voi pitää eräänlaisena historiallisena tyypillisyytenä; lasten työllistäminen oli 1800–1900-luvun vaihteen Suomessa verrattain

tavallista (vrt. Laurén 2006, 123). Työnteko Koskelan pelloilla vaikuttaa keskeisellä tavalla Akselin lapsuuden luonteeseen ja hänen minuutensa muotoutumiseen:

Iltaisin hän oli uupunut. Mutta kun isä työstä palattuaan vielä lähti pellolle, täytyi hänen lähteä mukaan. Isä ei käskenyt, mutta suhde oli jollakin lailla sama kuin kirkkoherran esittäessä Jussille lisäpäiviä. Ei voinut kieltäytyä kun isä sanoi:

– Kylläpäs sinä olet aika alan nuriin pannu... Vieläkös jaksasit tulla vähän haravoitteen?

Ja sitten työmaalla, jolloin hän jo kasteisessa myöhäisillassa kulki puoliunessa haravoineen:

– Jos pantas toi sarka vielä... Eteenpäinhän on... Kai sinä sen verran vielä jaksat... Minä autan sitten kuma saan tän nuriin.

Ei hän olisi jaksanut, mutta hänen täytyi. (Linna 1996, 127.)

Viikatteen varressa myöhemmin *Pohjantähdessä* urotekoja suorittavasta Akselistä sanotaan, että kuvatuilta lapsuusajoilta Koskelan suopelloilla ”oli peräisin hänen myöhempi ilmiömäinen taituruutensa niittäjänä (Linna 1996, 126). Kyvykkyys johtaa lopulta siihen, että Akseli rekrytoidaan niittokilpailuun kartanon karsastettua voutia vastaan, jonka voitettuaan yleinen arvostus Koskelan esikoista kohtaan nousee huomattavasti. Kokemukset suopelloilla yhtäältä rajoittavat Akselin lapsuutta mutta auttavat viime kädessä häntä kohoamaan kylän arvostusasteikossa: ”Kartanon voudin nöyryyttäminen oli tehnyt hänestä yhtäkkiä suosituksen miehen. – Aksu on meidän miehiä. Ja parhaita miehiä saatana. Tohon käteen Aksu.” (Linna 1996, 329.) Niittomeriitit vaikuttavat osaltaan Akselin päätymiseen työväenyhdistyksen luottotehtäviin ja punapäälliköksi.

Koskelan toisen polven elämä on vaativaa, mutta kuten vanhempiensakin kohdalla, myös poikien elämän kovuutta Koskelassa kontrastoidaan satunnaisilla kohtauksilla, jotka viestivät hyvänolontunteen kuuluvan heidän arkeensa. Akseli palaa uudenvuodenvietosta tuttuun pihapiiriin, jonka kokee kotoisaksi:

Kotipihan hiljaisuus otti pojan vastaan ensimmäiseltä yöretkeltä niin kuin kuulostellen. Yön pehmeänlämmän hämärä sai hänet hetkisen seisomaan pihassa. Tallista kuului tömähdys, kun Vilppu vaihtoi jalkaa, ja navetassa kytken kilahdus sekä makaavan, täysimahaisen lehmän huokaava puhkaus. Jostain syystä pojan oli yhtäkkiä sanomattoman hyvä olla. (Linna 1996, 159.)

Katkelmassa esiintyy *Pohjantähdelle* ominainen kaava ilmaista henkilöiden tunnetiloja luonnon ja ympäristön kuvauksen kautta. Asetelma Akselistä hiljaisella pihamaalla toistuu tarinan aikana myöhemminkin (Linna 1996, 370, 547, 771). Koskelan hämärässä seisomisella on tiettyä korrelaatiota Akselin hyvänolon tunteiden kanssa läpi *Pohjantähden* (Saarinen 1983, 72). Pihamaa on hänen kotinsa, jossa hänen on hyvä olla. Akselin pysähtymisessä tilustensa ääreen varsinkin vanhemmalla iällä

on tiettyä hartaudellisuuttakin. Luonto ja erityisesti työmaisema toimivat toisinaan eräänlaisena metsän kirkkona, jossa mies seremonianomaisesti iltojensa päätteeksi hiljentyy. (Virolainen 1987, 43.) Akselissa ja Koskelan pihamaassa kiteytyy Linnalle ominainen tapa välittää inhimillisiä mielialoja luonnonkuvauksen kautta (Saarinen 1983, 73). Niin kuin Alman kohdalla myös hänen esikoisensa käyttäytymisessä on omanlaisiaan viitteitä agraarisesta mielenrauhasta (vrt. Altherr 1990 viit. Mannon 2021, 119). Koskelaa kuuntelevassa Akselissa on myös tiettyä vertautuvuutta isä-Jussin vastavahkoon kokemukseen suota raivattaessa sillä erotuksella, että tämä myhäili oravalle kun taas Akselin hymyn (ensi oireen) saa aikaan jänis:

Iltaisin hän alkoi jälleen seisokella pihamaalla tallista tullessaan. Hän kuunteli tienoon risahtamatonta hiljaisuutta ja katseli rakennusta, jonka ikkunoista paistoi himmeä valo ja katto oli lumen peitossa. Kuutamolla hän saattoi nähdä, miten yksinäinen jänis yritti kaihella rukiinoraita lumen alta. Hän seuraili sen varovaista liikehdintää, ja kasvot lientyivät hymyn ensi oireeseen. (Linna 1996, 749.)

Suon ja Akselin tarinat kehittyvät samanaikaisesti, Akselin tapauksessa myös ensiksi mainitun vuoksi. Suo ei riipu Akselista, Akseli riippuu suosta. Hänen yhteyttään Koskelaan ja sen maihin korostetaan suon palauttamista seuraavan perhepurun yhteydessä: ”Poika piti torppaa kotinaan, vieläpä enemmän omanaan kuin vanhemmat, sillä hän oli syntymästään asti kasvanut siihen kiinni” (Linna 1996, 175). Akselin hahmotus suosta, ihmisen osasta suolla ja sen hallinnoinnista poikkeaa niin Jussista kuin Almastakin. Poika turhautuu äitiinsä, joka katsoo suon menettämisen olleen Jumalan tahdon mukaista, eikä tapahtunutta vastaan kannata näin ollen kiukutella. Akselin katsannossa asia on toisin: ”Älkää siihen Jumalaa vedelkö. Ei Jumala tarvitte meidän suota... Ei Jumala lähetä maitoo meijeriin... Toi papin saatana se on joka ne vie. Ei kaikkea sentään sovi aina Jumalankaan syyksi panna.” (Linna 1996, 175.) Esikoisen suhde suohon on yhtä käytännöllinen kuin isällään, mutta tästä poiketen Akselin moraalisuus ylittää Jussin itsesallivuuden rajat. Isä on salaa katkera, poika kapinoi avoimesti. Jussi myös sotii enemmänkin luontoa vastaan, Akseli pappilaa ja suurtilallisia (Helminen 2024, 239). Suosta tulee Akselin kohdalla inhimillisen oikeuden kysymys. Hänen vakaumuksensa mukaan suo kuuluu Koskelan väelle: ”Se aita siirretään sieltä kerran” (Linna 1996, 212). Suo on sekä hänen primäärinen maailmansa henkisine ulottuvuuksineen mutta myös varastettua, konkreettista omaisuutta. Kauna muokkaa ratkaisevalla tavalla Akselin persoonaa ja suhdetta pappilaan ollen lopulta hänelle kapinaannousun henkilökohtainen casus belli, vaikka punakapina on Pentinkulman työläisille tietyssä mielessä yhtä paljon kollektiivinen kuin henkilökohtainen päätös.

Akselin suosuhteen käytännöllisyyteen vaikuttaa osaltaan tieto Koskelan siirtymisestä hänen hallintaansa vanhempien ja erityisesti Jussin hiivuttua työkykyisestä eläkeläiseksi. Suo tarjoaa

perheen tarvitsemaa ravintoa, josta torpan isäntä on viime kädessä vastuussa. Leikkaukset Koskelaan kohdistuvat tässä mielessä yhtä lailla Akseliin kuin hänen raivaajanhempiinsakin. Vastuu painaa, mutta toisin kuin Jussi, Akseli hahmottaa asiassa myös käytännön toimeentulo-ongelmia syvällisemmän moraalisen tason.

Suon menetys oli todellakin sysännyt nuorukaisen liikkeeseen, jonka vauhti ennen pitkää alkoi tuntua suhteettomalta itse alkusyyhyhyn nähden. [--] Suon menetys ei katkeroittanut häntä samalla tavoin kuin isää. Jussi näki siinä lähinnä menetettyä omaisuutta, pellon, joka kasvoi toiselle siinä hänen silmiensä alla. Poika taas koki asian vääryytenä ja oikeudettomuutena. Ja ennen pitkää se oli kasvanut hänessä jatkuvasti kuohuvaksi maaky-symykseksi. (Linna 1996, 217.)

Erot asennoitumisessa selittyvät osaltaan suhteutettuina Jussin ja Akselin elämäkokemuksiin ja -tilanteisiin. Isälle Koskela on kuokittua ja luotua, konkreettisen prosessin tulos, laskettua toimeentuloa. Pojalle se on koti, johon hänen kuvataan kasvaneen syntymästään saakka kiinni; hän menettää maiden mukana palasen lapsuudessa muotoutunutta maailmaa. Suokonflikti jää kalvamaan koko perhettä, ehkä eniten isää ja poikaa:

Akseli katseli suolle ja kysäisi:

– Meinaakoos ne panna ton pappilan puolen kauralle?

Jussi katsoi myös suota. Laskuojan vartta seuraileva raja-aita ei enää pistänyt niin kipeästi kuin alkuun, mutta vieläkin napsahti vesuri tavallista kiivaammin tukkiin ja vastaukseksi tuli epäselvä ärähdys:

–...tie...enkä välitäkän... Tehköt mitä tahtooat. (Linna 1996, 268.)

Suon osien palauttamisen herättämä katkeruus saa Akselin tapauksessa pontta moraaliselta, ruoka-huollolliselta mutta myös sosiaaliselta pohjalta. Hänen miellyttyään Kivivuoren Elinaan Koskelan pellot saavat uusia, välinearvollisia merkityksiä:

Kun Akseli katseli raja-aitaa suolla ja sen takana leviäviä pappilan heinämaita, heräsi vanha kiukku entistä voimakkaampana. Koskela oli maiden palautusten jälkeen raajarikko. Se ei enää ollut kyläläisten puheenaihe kokonsa vuoksi.

– Saatanan pappi! Piruako mies nai niin hienon muijan, kunnei kykene sitä sitten ylläpitään toisia syömätä. Olis kattonu vähän vertastansa niin olis kelvannu vähempikin. Mikä tää torppa ny enää on? Joka mäen syrjäss tämmösiä on. (Linna 1996, 300.)

Akselin silmissä Koskelan ollessa maittensa laajuuden puolesta puheenaihe kylällä myös hänen omat sosiaaliset osakkeensa nousisivat ja sen myötä mahdollisuus siihen, että Elina huomaisi hänetkin ja mahdollisesti kiinnostuisikin. Suon palautuksen jälkeen Koskela on torppa torppien joukossa, eikä Akselin katsannossa sellaista pidetä juuri minään. Tämä taas vaikuttaa mitä negatiivisimmin hänen

asemaansa Pentinkulman soitimella. Suopelloilla on Akselin hahmotuksessa vissiä välinearvoa kosisiohaaveita ajatellen.

Suo merkitsee Akselille monia erilaisia asioita, ehkä useampia kuin vanhemmilleen. Tästä huolimatta hän ei isänsä tavoin ahnehdi maata vaikka tiedostaakin sen arvon. Akseli on tietyssä mielessä monipuolisempi suhteessaan suon ja maan tarjoamiin mahdollisuuksiin siitäkkin huolimatta, että hänen kuvataan tuntevan ”alitajuisesti” ja ”vaistomaisesti”, että ”vain maaomaisuus on omaisuutta” (Linna 1996, 1106). Akselin suhdetta maahan voikin pitää jonkinlaisena synteessä Jussin ja Alman asenteista. Yhtäältä Koskela pihapiireineen tarjoaa hänelle sielunrauhaa ja luonnon hiljaisuuden temppelein, jota hän äitinsä lailla yhtä mieluusti kuuntelee kuin työstää, toisaalta Akseli operoi maitaan samalla tavalla hyötyjään laskelmoiden kuin isänsäkin:

Akseli katseli suon raivaamatonta osaa ja puhui pojille:

– Varrokkaas, pojaat, sitä aikaa kun maanmittari lyö paaluja pellonnurkkiin, niin silloin minulla on töitä teillekin. Rupes aukeen ojaa. Se on kumminkin neljän hehtaarin kappale mitä minä siitä vielä saan, kun minä menen pikkusen tonne mettään. (Linna 1996, 456.)

Maata hallinnoidaan, menetetään ja ”saadaan”. Tapa viitata suohon vastaa vanhempien, erityisesti Jussin, käyttämää ollen demonstratiivinen, suoraviivainen ja lakoninen: ”Ton lopun suon minä tahdon mutten minä sitä mettään vaihda” (Linna 1996, 737). Puheidensa perusteella Akselissa on kosolti materialistia hänessäkin.

Kuten vanhempiensäkin kohdalla, myös Akselin kohdalla yhteiskuntaluokkien välinen henkinen kuilu maasuhteen määrittäjänä on keskeisessä osassa. Suo mielletään eri tavalla sosiaalisesta asemasta riippuen. Akselin hakiessa kapinan jälkeisinä aikoina lisämaita Koskelalle hän kävelee maidensa reunamilla kylän isäntien kanssa:

Sitten saavuttiin suon raivaamattoman osan laitaan. [--] Kun oli jonkin aikaa kävelty edestakaisin ja potkittu turvetta sekä sammalta maan laadun toteamiseksi, Akseli sanoi:

– Minä olen vähän sillä perusteella sitä aatellu...kun toi pappilan osakin on ennen kuulunu torppaan... Kun isäni sen aikansa raivas... Että tulis tää tilalle. Minä ottasin sen ylös...(Linna 1996, 767.)

Niin kuin vanhemmilleenkin, Akselille suo on lähtökohtaisesti konkretiaa, materiaa elämässä kiinni sinnittelemiseksi. Hänen kanssaan maita tarkastava Yllön isäntä ei lähesty suota yhtä kansallisromanttisista lähtökohdista kuin kirkkoherran rouva aikanaan Saarijärven Paavo-viittauksineen, mutta tiettyä suureellisuutta hänenkin kuvitelmiinsa liittyy: ”[H]än tunsii sentään kunioitusta raivaaja-esi-isiä kohtaan ja ymmärsi mitä siunausta maa tuottaa. Hän näki

mielikuvituksessaan ruskean kulottuneen suon muuttuvan kaurapelloksi, ja näky vetosi häneen voimakkaasti.” (Linna 1996, 767.) Yllön mielikuvissa on kaikupohjaa snellmannilaisesta käsityksestä Suomen soista ja metsistä: vain muokattuna ja hallittuna luonto, tässä tapauksessa ”ruskea kulottunut suo”, tuottaa siunausta (vrt. Lassila 2000, 52, 77). Isännälle suo ja luonto eivät ole yhtä romantisoituja kokonaisuuksia kuin kirkkoherralle rouvineen, jotka esitetään maanviljelyksen suhteen enemmän tai vähemmän diletanteina.

Koskelalaisuutta, suhdetta torppaan, suohon ja elämään yleisestikin fokalisoidaan ensisijaisesti Akselin kautta. Hänen nuoremmat veljensä ovat enimmäkseen kerrontapaitsiossa – ainakin mitä suokysymykseen tulee – tarjoten yksittäisiä välähdyksiä omasta arjestaan Koskelassa ja osastaan torpan dynamiikassa. Suon tai sen menettämisen merkitys Aleksille ja Akustille jää suurilta osin avoimena. Kuopuksen ainoa kannanotto Koskelaan ja maiden palautukseen liittyy suurlakon aikaisiin joukkokuittailuihin talollisille, jotka työvoiman puutteessa jalkautuvat itse tekemään peltotöitä. Kirkkoherra kehottaa Koskelan poikia häpeämään, johon Aku vastaa: ”Ei Koskelan poikien mitään hävetä tarvitte. Ei Koskelan pojaat keneltäkään ole maita ryöstäny.” (Linna 1996, 436.) Kommentti antaa ymmärtää Akun tiedostavan vanhemman veljensä tapaan suon hallintaoikeuden yhteiskunnallisuuden, joskin mielipiteen autenttisuutta vähentää osaltaan ryhmäpaine, joka kärjistää pojan kannottoa keskimääräistä provokatiivisemmaksi: ”Mielessä käväisi ajatus isästä ja äidistä sekä perheen suhteesta pappilaan, mutta ympäristön tuijotus tuntui raskaalta ja vaativalta” (Linna 1996, 436).

Keskimmäisen veljen kuvataan olevan äärimmäisen myöntäväinen koskien käytännössä kaikkea ja seurailevan torpan ja yhteiskunnan kysymyksissä enimmäkseen Akselin mielenliikkeitä. Aleksin ja esikoisen välille luodaan tämän lisäksi toisenlaistakin yhteyttä. Yhdessä harvoista Aleksin kautta fokaloitavista kohtauksista keskimmäinen veli hiljentyy iltatyynen pihapiirin ääreen hyvin samalla tavalla kuin Akselikin:

Pihan piiriä kauemmaksi hän [Aleksi] ei kuitenkaan mennyt. Hän seisoj pitkän aikaa paikoillaan katsellen suolle: metsään, riihen kattoa tai porraspieltä, mikä sattui kiinnostamaan. Paikkaa siirrettyään hän katseli samoja seikkoja nyt hiukan toisesta näkökulmasta. [--] Pihamaalla toistui vielä seisoskelu ja katseleminen. Portailla hän kuunteli hetken kylästä päin kuuluvaa epäselvää luikkausta. (Linna 1996, 400.)

Suo on osa arkista maisemaa, sattumanvaraisten, tavanomaisten kodin elementtien sarjaa, jonka hiljaiseen yhteyteen Aleksin kuvataan. Kuvauksessa on omanlaistaan rauhaa ja seesteisyyttä, joka sävytyy kevyen melankoliseksi kohtauksen lopettavien sanojen myötä: ”yksinäisen miehen ilta oli päätynyt” (Linna 1996, 400). Keskimmäisen veljen liikkumattomassa elämänasenteessa ja vetäytyvässä persoonallisuudessa on paljon samaa kuin tekstin alussa kuvatussa suossa itsessäänkin: kumpikin on

syrräinen, liikkumaton ja rauhallinen. Aleksin sielunmaisema löytää vastinparinsa ihmisistä tyhjeneen pihamaan kautta. Se on staattinen olemisen tila, jossa mitään ei tapahdu. Vaikutelma tehostuu kuvaamalla Aleksin kuuntelevan kaukaisen kylän huutoa; kylä on oma maailmansa, Koskela omansa. Liikkumaton, rauhallinen suo heijastuu keskimmäisen veljen persoonasta hyvin samaan tapaan kuin suon seesteinen kesäpäivä Almasta (vrt. Linna 1996, 60). Tyynen suon motiivilla on toisteisuutensa johdosta *Pohjantähdessä* symbolista painoarvoa (vrt. Grünthal 1997, 10).

3.3 Suon perintö

Akselin saatua jälkikasvua suo kehystää paitsi hänen myös hänen lastensa elämää, erityisesti hänen poikiensa. Koskelan kolmas polvi jää kuitenkin etäiseksi suohon verrattuna kahden aikaisemman sukupolven kokemuksiin. Suo on Akselin lapsille yhtä käytännöllinen elannon mahdollistaja kuin aikanaan Jussille ja Almallekin. Heistä poiketen suo ei ole kolmannen polven kohdalla primäärinen suunnitelma, unelmien savotta, vaan huonojen aikojen hätävara. Suo tarjoaa turvaa töiden puutteesta kärsivälle perheelle:

Kun rahatöistä ei ollut mitään tietoa, alettiin Koskelassa sinä syksynä raivata suota. Isä ja Vilho kaivoivat ojaa, toinen toisella ja toinen toisella puolella. Eero [--] puhdisti ojaa. Laskun jatkaminen jätettiin toistaiseksi. Tehtiin saroja valmiiksi, ja muutama niistä kuokittiinkin. Paljon saatiin valmiiksi kyntämälläkin, sillä vuosikymmeniä sitten kaadetujen puiden kannot olivat mädäntyneet jonkin verran suon märkydestä huolimatta. (Linna 1996, 970.)

Suo kannattelee Koskelaa. Sitä muokataan samoin kuin isovanhemmatkin aikanaan, kuokanisku kuokaniskulta. Raivaus on b-suunnitelma, jota aletaan toteuttaa olosuhteiden pakosta, ei rakkaudesta läjiin: ”Tärkeintä heille nykyään olisi kuitenkin ollut työ, mutta siitä ei ollut tietoaakaan. Sen vuoksi he raivasivat suota niin kauan kuin se vähänkin pysyi sulana. [--] Mutta maa jäättyi. Suon raivaaminen ei enää käynyt, vaan se oli lopetettava” (Linna 1996, 971.) Jussista poiketen poikien suhdetta työhön ei juuri avata. Kuvauksesta välittyy olennaisin. Raivauskokemusten vähyyttä kompensoi osaltaan koskelalaisiin ulkoa käsin kohdistuva suodiskurssi, jossa otetaan kantaa koskelalaisuuteen ja määritellään sitä. Pentinkulmalaiset puhuvat tehokkaasta raivaustyöstä positiivisin, osin kateellisinkin sanankääntein, joita voi suhteuttaa Jussiin aikanaan kohdistettuun ihailuun:

– Siellä raivataan suota. Siellä tulee pian valmista, kun ”minä ja meidän pojaat” panemme hihat heiluun.

Joka vuosi syntyikin uutta peltoa joku sarka. Lisäksi savettiin suota ja parannettiin ojitusta. Karjaa voitiin lisätä, ja tulot kasvoivat. Raivaustyön teho väheni kuitenkin vuodeksi Vilhon jouduttua sotaväkeen. (Linna 1996, 1020.)

Elämä Koskelassa perustuu suohon paitsi torpan alkutaipaleella, myös myöhemmin. Elanto isovanhempien ajoista lapsenlapsien omiin lepää suopellon ravassa ja varassa. Suon matka staattisesta olemisen tilasta dynaamiseksi, tuottavaksi tulemisen ja tekemisen tilaksi saavuttaa päätepisteensä seuraavasti: ”Vuonna 1937 raivattiin Koskelassa viimeinen sarka suon syrjään” (Linna 1996, 1032). Päätepiste on osin suhteellinen määrite, sillä ”[r]aivauskelpoista maata olisi kyllä ollut siitäkin eteenpäin, mutta se oli hyvä metsänäkin” (Linna 1996, 1032).

Pohjantähdessä tärkeä esikoislinja saa jatkumoa Akselin vanhimmasta lapsesta Vilhosta, joka nousee kolmannen polven keskeisimmäksi henkilöksi Kaarinan ohella. Esikoisen elämän yhtenevyyttä suhteessa isän kokemuksiin Koskelassa konkretisoi torpan pihapiirin rajapyykkinä pidetty Matinkuusi: suuri puu rajoittaa kummankin kulkemisia lapsuudessa ja kumpikin voi nuoruudessaan pahoin Matinkuusen suojissa (Linna 1996, 155, 320, 479, 766, 993). Ylisukupolvisten, jaettujen kokemusten lisäksi Koskelaan liittyy myös Vilhon kohdalla aikaisemmista sukupolvista poikkeavia tunteuksia. Siinä missä torppa oli Jussille ja Akselille kaikki kaikessa, Vilho kokee voimakkaasti Koskelan maailman ”pienuuden” (Linna 1996, 1083). Hänen irrallisuuttaan torpasta voi osin selittää tulkinnalla hänen hahmonsä tarkoituksesta suomalaisena sovituksena (vrt. Lilja 2021). Vilhon asenteiden kuuluukin tässä perspektiivissä olla edeltäjiensä omien ulko- tai yläpuolella.

Suon perintö jää Akselin mutta ennen kaikkea hänen nuorimman lapsensa Juhanin lunastettavaksi Eeron ja Voiton kuoltua talvisodassa ja Vilhon jatkosodassa. Itseltään terveyden surrut Akseli jaksaa hiipuneenakin touhuta maanlunastusten yhteydessä isänsä raivaamaa suon osaa takaisin Koskeloiden haltuun. Suo on lakannut olemasta karkea vääräys mutta häiritsee edelleen. Niinpä Akseli korjaa tilannetta: ”Kun minä olen ajatellu, että käviskö semmonen vaihtokauppa. Minä antaisin Kivivuoren maista siirtolaisille, jos minä saisin sitä vastaan sen pappilan hallussa olevan suon.” (Linna 1996, 1130). Haave toteutuu: ”Kesällä 1947 saatiin pappilan puoleinen suo Koskelan haltuun.” Akselin kytköstä ja suhdetta Koskelan suohon alleviivataan kuvauksella hänen kuolemastaan:

Ojissa kasvoi pajupensaita ja nurmi oli vanhaa. Olisi parasta ottaa heti osa pellostä ke-sannoksi ja laittaa se kuntoon. Hän käveli hitaasti kauramaan ojanvartta katsellen jokseenkin innottomasti laihoa. Laskuojan varteen tultuaan hän silmäili sitä ja sen vierellä kulkevaa raja-aitaa, jonka Salpakari aikoinaan oli laittanut. [--] Hän hyppäsi ojan yli, ja silloin se alkoi: ankara kipu rinnassa ja kurkussa. Kaaduttuaan hän tapaili aitaa ja koetti hammasta purren nousta, mutta ei jaksanut. (Linna 1996, 1132).

Akseli kuolee suolle. Hänen persoonansa paljolti muotoutui sillä, hänen elämänsä ja kohtalonsa kie-toutuivat suokysymykseen ja sen tultua ratkaistuksi Akselin tarina tulee täydeksi. Jussin kuollessa suon takaa nousi aurinko, Akselin poistumista sävyttää yritys tarttua suota halkoneeseen raja-aitaan, ja koska sitä ei enää tarvita, Akseli koettaa tukeutua tarpeettomaan, olemattomaan, ja kuolee tuen puutteessa. Hän ja Koskelan suota rasittamaan jäänyt oikeudettomuus lähtevät suolta samanaikai-sesti.¹⁶

Juhanin haltuun jääneinä Koskelan suopellot eivät enää kärsi inhimillisen vääryyden jättämästä varjosta. Niin kuin *Pohjantähti* kokonaisuudessaan, suokin resignoituu (vrt. Juntunen 2013, 326). Trilogian lopussa konkretisoituu maanviljelyksen murros ja suon operoimisen koneellistuminen Juhanin ostaman traktorin kautta:

[Ä]rtymys katosi, kun hän [Juhani] pääsi traktorinsa viereen. Hän kierteli ja katseli sitä, koetteli yhtä ja toista vipua, otti käteensä trasselitukon ja alkoi pyyhkiä pyörien vanteisiin tarttunutta pölyä. [--] Hän lähti vajasta mutta kääntyi vielä ja katseli hetken koneen muo-toja nauttien sen uusista ja puhtaista väreistä ja torjuen mielestään hinnan aiheuttaman hiljaisen jäytävän katumuksen. Sitten hän lähti, mutta pysähtyi vielä pihamaalle katsellen pelloille. Apila heinämaissa oli alkanut kukkia. Viikon puolivälissä hän aloittaisi heinänteon. (Linna 1996, 1149.)

Suopelto on sama, jota Jussi aikanaan kuokkineen ja lihasvoimin työsti, mutta maan teollistumisen myötä koneet vakiintuvat Koskelaan ja työkalut päivittyvät kuokasta traktoriin. Asetelma työnteki-jästä ja -välineestä esiintyy trilogian lopun lisäksi sen alussa, jossa Jussilla oli kuokkansa: ”Jussi otti kuokan ja koetteli sen terää. Hän oli malttamaton ja olisi mielellään jo aloittanut” (Linna 1996, 18). Siinä missä Jussi edustaa *Pohjantähdessä* myyttistä, sorrettua raivaajaa, Juhanissa kiteytyy moderni, teollinen maanviljelys (vrt. Lilja 2021). Akselin nuorimman pojan myötä Koskelan matka esiteolli-sesta, käsivoimin hallinnoidusta torpasta nykyaikaiseksi maatilaksi sinetöityy. Suon osalta tämä tar-koittaa teollisen ja inhimillisen voittoa luonnontilaisesta ja -mukaisesta; ihmisen valta peltoihinsa ja maihinsa moninkertaistuu maanviljelyn koneellistumisen myötä. Toisin kuin esimerkiksi amerikka-laisessa pastoraaliperinteessä, Koskelan teolliset ja luonnonmukaiset motiivit eivät muodosta toisil-leen vastavoimia vaan sointuvat toinen toistensa lomaan; traktori ja kukkivat apilat asetetaan keske-nään tasapainoon (vrt. Marx 2000, 22). Juhanin traktori on hiljainen ja sitä hoivataan kuin kotieläintä, kun taas amerikkalaisen teollistumisen symbolina toiminut veturi esitettiin meluisana, vauhdikkaana, teollisena ja tulisena. Kone-Koskelan seesteisyydessä on sangen mittava ero mainittuun traditioon,

¹⁶ Kirjailija nostaa itsekin esiin maiden palautuksen ja Akselin kuoleman samanaikaisuuden symbolisen merkityk-sen: ”Nämä palautetut maat ja se laskuoja määräsivät hyvin paljon Akselin kohtaloa. Ja sitten kun hän ne saa takaisin ja konkreettinen tilanne on palautunut ja kun hän hyppää niille maille ensimmäisen kerran, niin hän kuolee sinne, siitä ponnistuksesta.” (Rajala 2020, 291.)

jossa koneet yleisesti ottaen kuvattiin yllättävinä, shokeeraavina elementteinä vasten idyllistä luontoa. Juhanin ja traktorin kohtaaminen heijastaa amerikkalaisessa traditiossa marginaalista, jeffersoniaanista perspektiiviä teollistumiseen: teknologia sointuu saumattomasti maaseutuun. (Marx 2000, 22–23, 88.)

Pohjantähden lopussa teollinen maanviljely kontrastoituu topeliaaniseen viittaukseen maasta huolehtimisesta ja esivanhempien työn arvostamisesta:

Heinä oli pappilasta saaduissa maissa, joita sanottiin Pappilan pelloksi, joskin sille viime aikoina oli vakiintunut uusi nimi, kun Alma kerran oli melkein vihaisena tokaissut pappilan maista puhuttaessa:

– Ei se ole mikään pappilan maa. Se on isän maa, yhtäläisesti kun kaikki muukin täällä. Isä sen teki.

Sen vuoksi peltoa sanottiin puoli leikillä Isänmaaksi. (Linna 1996, 1149.)

Alma pystyy dementoituneenakin ojentamaan jälkeläisiään, jotka puhuvat ”Pappilan maista”. Koskelan suopelossa vertauskuvallistuu koko isänmaa ja Alma muistuttaa jälkipolvia sen merkityksestä: lasten tulee pitää mielessä isän maan eli isänmaan edestä koetut uhrin ja kunnioittaa niitä. (Nummi 1993, 302.) Antroposentrisessä kannanotossa suon raamatullisen allegorisuuden kehä sulkeutuu. Isä eli Jussi loi – Alman sanojen mukaan ”teki” – maan, joka kuuluu luojalleen, oli kyse sitten Koskelan suopellosta tai maapallosta.

4 SUON MERKITYKSIÄ

Koskelan suosta muodostuu raivatuksi tulemisensa myötä inhimillisen tapahtumaketjun alkusyy. Merkitykset kasvavat yhteiskunnallisiin mittasuhteisiin johtaen lopulta sisällissotaan, kauas itse suon luota, mutta palaten konfliktin jälkeen sinne, mistä kaikki alkoi. Koskelan suo vaikuttaa *Pohjantähden* keskeisimpien tapahtumakulkujen taustalla sisältäen niin yhteiskunnallisia kuin yksilöllisiä, henkisiä merkityksiä. Suo on konkretiaa mutta samalla eräänlainen mielenmaiseman muovaaja, henkinen peili. Toimiessaan koskelalaisille jokapäiväisenä elämän kehyksenä suo muovaa torpan arjen keskeisimpinä elementteinä työstäjiensä mentaliteettia. Erittelen tässä luvussa erilaisia suolle hahmottuvia merkityksiä, analysoin koskelalaisten suosuhteita sekä peilaan *Pohjantähden* suomotiiveja ekokritiikin perinteeseen.

4.1 Suon yhteiskunnallisuus

Koskelan suon kuvaukset sijoittuvat paljolti tarinan alkuun ja suon raivaukseen. Alun kiireettömyys ja todellisuusvaikutelma perustuvat suon vaiheittaiseen ja yksityiskohtaiseen kuvailuun. Pysähtyneisyyden vaikutelma on looginen suhteutettuna ontologiseen jakoon, jonka mukaan kuvausta edustaa asioiden olemisen tilan tai olioiden erittely siinä missä kerronta käsittelee tapahtumia ja juonta (Mikkonen 2005, 234, 249). Jussin myötä pelloksi muututtuaan ja staattisesta olemisen tilasta dynaamiseksi tulemisen tilaksi tultuaan suo ei enää nouse yksityiskohtaisen erittelyn kohteeksi mutta kehystää detaljein ja kuvauksenomaisin elementein useita kohtauksia olennaisella tavalla korreloiden henkilöhahmojen mielialojen vaihtelun kanssa.

Suon muuttaminen luonnontilaisesta rapakosta ihmisen toiminta-alustaksi on omalla tavallaan yhteiskunnallinen kysymys: mikä on koskemattoman luonnon suhde inhimilliseen, kulttuuriseen,

mikä sen muokkaamisen oikeutus? Länsimaisen tradition perspektiivissä suo ei luonnontilaisena sisälly yhteiskuntaan, joka tarkoittaa kaikkea inhimillistä. Raivatuksi tulemisensa myötä suosta tulee osa inhimillistä kontekstia, osa yhteiskuntaa. Muokkauksen moraalisia perusteita voi tarkastella usealta kannalta, joista yhdeksi on luettu trilogian päättävä, väitetyntroposentrinen *Inarinjärvi*. Nummen (1993, 287) mukaan laulun sanat viestittävät inhimillisen ja merkityksellisen elimellistä kytköstä; ihmisetön maailma on merkityksetön. ”Saaret nimeä vailla” ja ”ranta iloton” heijastavat tässä katsannossa inhimillisen toimijan puutteesta johtuvaa tyhjyyttä. Elinan kuunnellessa *Inarinjärveä* Koskelassa laulun sanojen merkitystä voi suhteuttaa torpan kontekstiin: ennen ja ilman Jussia suo oli merkityksetön, kunnes hän toi raivaustyönsä myötä suon maailmaan merkityksen ja tarkoituksen. Koska *Pohjantähti* sekä alkaa että päättyy suon tuntumaan, trilogian sinetöivillä sanoilla voi katsoa olevan linkittyvyyttä alkuun, jossa olivat suo, kuokka ja Jussi: lopussa paraatipaikalle jätetyllä inhimillisen merkityksentuottamisen oikeudella Jussi kävi suohon käsiksi ja aloitti maailman tarkoituksen.

Nummen näkemys on mahdollinen muttei tyhjentävä. Ekokriittisistä lähtökohdista *Inarinjärveä* lähestyttäessä siitä huokuu ennemminkin ihmisen pienuus luonnon edessä ja naiivi inhimillinen yritys määritellä luonnolle rajat. Lapin mies koettaa selvittää Inarinjärven syvyyden ja jää sille tielleen: ”Mies Lapin kerran tahtoi sen tulla tuntemaan, / kuin syvä olla mahtoi tuo järvi Turjanmaan. / Köys katkes, laulu kuultihin: Niin syvä on kuin pitkäkin. / Sen koommin mittaamatta on järvi Inarin.” (Linna 1996, 1150.) Kuvaus sympaattisen yritteliästä mutta yrityksessään toivottomasta ihmisestä luo ennemminkin vaikutelman ihmisen pienuudesta osana elonkehää. Yltyessään tavoittelemaan jotakin omaa osaansa suureellisempaa ja yrittäessään määritellä määrittämätöntä ihminen katoaa luontoa allegorisoivan järven syöveriin. Ihminen voi elää osana biodiversiteettiä ja ympäristöä, vaikkei pienuutensa vuoksi voikaan ymmärtää sitä läpikotaisin tai ainakaan määritellä sitä kattavasti. Laulusta kuultaa kriittinen itsetietoisuus. *Inarinjärvi* ei *Pohjantähden* temaattisena loppukaneettina välttämättä ole inhimillisen oikeutuksen manifesti vaan pikemminkin kypsän reflektiivinen muistutus niin ihmisen konkreettisesta pienuudesta kuin hänen oikeuksiensa ja mahdollisuuksiensaakin pienuudesta maailmassa.

Raivauksensa jälkeen suota tulee peltoa, torpan arkea. Alun esteettinen, maisemanomainen suo muuttuu tarinan edetessä yhä sosiaalisemmaksi konseptiksi. Jussille suosta tulee tie omaisuuteen. Akselin tapauksessa sisällissota on sota suosta, oikeudesta suohon. Suomotiivi johtaa sotaan paitsi konkreettisesti myös symbolisesti. Kapinan alkua pohjustetaan kuvauksella talveen hiljentyvästä pihapiiristä:

Eräänä sunnuntai-iltapäivänä seisoessaan pihamaalla Jussi kuuli suon takaa metsästä ki-väärinlaukauksia. Almakin tuli ulos. Samoin Elina pojat perässään. Laukaukset kuuluivat aina kolmen sarjana, joiden välillä oli tauko. Kaiku saapui yli suon ja räiskähti ladon seinään kimmoten siitä pihamaalle. Kukaan ei sanonut mitään. [--] Aikansa kuunneltuaan Alma lähti uudelle puolelle ja sanoi hiljaa Elinalle:

– Vie edes lapset sisälle. [--]

Aika ajoin räiskähti kaiku pihamaalle, kunnes yhä pidemmäksi venyvä hiljaisuus ilmaisi ammunnan loppuneen.

Niukkoja lumia leijaili jäätyneeseen pihamaahan. (Linna 1996, 495.)

Kuvauksessa laukausten kiirimisestä pitkin Koskelan suota ja pihapiiriä valmistellaan tulevia tapahtumia. Jussin aloittaman maanviljelyksen ja agraarisen edistyksen jatkamisen sijaan yhteiskunnan ilmapiiri jäätyy eskaloituen lopulta sisällissodaksi, joka ulottuu Koskelaankin. Särkyvän yhteiskunta- rauhan yhteyteen sijoitettu luonnonkuvaus sointuu *Pohjantähdessä* ominaiseen kaavaan tukea keskeisen henkilön kuolemaa luonnonkuvauksella (Saarinen 1983, 58). Koskelan kylmenneessä pihamaassa on yhteiskunta, jonka vähitellen putoileva lumi peittää tuoden mukanaan pitkän talven. Kohtaus sijoittuu kerronnalliseen saranakohtaan toimien allegorisena siirtymänä ja luoden suokuvauksensa kautta kiireettömyyden vaikutelmaa (vrt. Virolainen 1987, 51 & Mikkonen 2005, 234). Luku loppuu sanoihin jäätyneestä Koskelasta. Metaforinen suokuvaus heijastaa *Pohjantähdelle* tyypillistä tapaa tukeutua luonnonkuvaukseen keskeisimmissä kertomuksellisissa saranakohdissa (vrt. Saarinen 1983, 58; Virolainen 1987, 51).

Sisällissodan jälkeisten vuosien suo ei enää aiheuta koetun kaltaisia, massiivisia konflikteja mutta määrittelee kuitenkin keskeisellä tavalla koskelalaisten elämää. Akseli ei unohda maakysymystä mutta vetäytyy olosuhteiden pakosta kuoreensa, suonsa ääreen, joka kapinaa seuranneina aikoina toimii hänelle eräänlaisena mielenrauhan selkänोजना, turvasatamana. Suo toimii myös paitsi konfliktin myös sovituksen symbolina Akselin onnistuessa vähittäisen nöyryytensä kautta lopulta palauttamaan anastetut maat Juhanin haltuun. Suo Koskelan viimeisen isännän ja hänen traktorinsa hallussa heijastaa yhteiskunnan murrosta esteellisestä torpasta moderniksi maatilaksi kiteyttäen osaltaan yhteiskunnallisen anteeksiannon ja nöyryytymisen eetoksen.

Suon yhteiskunnallisuus ilmenee trilogian varsinaisten tapahtumien lisäksi *Pohjantähden* henkilöiden puheiden kautta. Keskeisimpiin Koskelan väkeä määrittäviin tekijöihin nousee nimenomaan heidän taloutensa syrjäisyys, joka on suopeltojen varaan rakennetun torpan realiteetti. Torpparius määrittelee heidän asuinsijaan, mikä peilautuu heistä käytettyihin ilmaisuihin ja sikäli myös heidän identiteettiinsä. Koskelan ja koskelalaisten syrjäisyydestä puhutaan useimmiten soiden tapaan jona-kin tunkkaisena ja ei-toivottuna asiana ja rasitteena. Heidän syrjäisyytensä on verrattain usein kerto- jan ja tarinan muiden henkilöiden alleviivaamisen kohteena: Jussi on kertojan mukaan ”pelokas met- säläinen” (Linna 1996, 657), Elina ”metsätorpan emäntä” (Linna 1996, 365), Akseli ”irtaantuu

eristyneen torpan hengestä” (Linna 1996, 185). Naapurin Elma haukkuu Akua ”mettäkulmalaiseksi” (Linna 1996, 518), Elman veli Uuno Akselia niin ikään ”saatanan mettäkulmalaiseksi” ja ”Koskelan ojalapion varrenjatkoksi” (Linna 1996, 371). Toisaalta esimerkiksi Koskelan toisen polven poikien ollessa lapsia heidän osoittamansa ”suorastaan nerokas huomiokyky” luetaan ”metsässä kasvaneille lapsille ominaiseksi” piirteeksi (Linna 1996, 119). Myöskään Kivivuoren Oton puheissa ”[m]ettäkulman pojista” (Linna 1996, 858) sävy ei ole niinkään negatiivinen vaan leikkisä. Koskelalaisista puhuttaessa heidän syrjäisyytensä ja metsäläisyytensä on yhtäältä jotakin, jota voi käyttää loukkauksena, mutta toisaalta syrjäisyys luo omanlaisiaan etuja – kuten esimerkiksi huomattavan tarkkaa huomiokykyä.

Pohjantähden hahmojen suodiskurssi liittyy pääasiassa Koskelan väkeen ja heidän suhonsa, mutta satunnaisia suoviittauksia esiintyy muissakin yhteyksissä. Suo esiintyy käsitteenä ja vertauskuvana erinäisten pentinkulmalaisten puheissa. Useimmissa asiayhteyksissä soista puhutaan jokseenkin kielteisissä asiayhteyksissä, jonakin raakana ja alkukantaisena, ei-toivottuna olotilana, jonka muuttaminen on suotavaa. Lapuanliike- ja IKL-aktiivi Rautajärven puheissa suo esiintyy niin kuvainnollisessa kuin konkreettisessakin mielessä huonona asiana hänen toivoessaan ”isänmaallisten voimien kykenevän nostamaan valtakunnan siitä viheliäisestä suosta, missä se nyt rypee” (Linna 1996, 918). Rautajärvi myös ihanoi kommunistiaktiivi Siukolalle Mussolinin Italian toimia sikäläisten soiden suhteen: ”Tietääkö Siukola, mitä Italiassa tehdään? Kuivataan soita...” (Linna 1996, 924). Rautajärven Suur-Suomi-haaveissa soilla on käyttöarvoa Suomessa niin rangaistus- kuin maatalousmielessäkin: ”Kun muutamia patkuli- ja punikkijohtajia on pantu kuokkimaan suota, niin kaikki on selvää...[-] Ja soita on raivattava” (Linna 1996, 998). Rautajärven puheiden painoarvoa voidaan toisaalta suhteuttaa hänen hahmonsä narrimaisuuteen; mies on paatoksellisine puheineen enimmäns osan *Pohjantähteä* kertojan ja muiden pentinkulmalaisten ivan kohteena. Suonegatiivinen diskurssi ei kuitenkaan lepää yksin Rautajärven varassa. Koskelassa käyvä, asialliseksi mieheksi todettu maanmittari toteaa: ”Kyllä tässä maassa soita on liikaakin” (Linna 1996, 793).

Suomotiivi kehystää paitsi sisällissodan alkua Koskelan pihalla myös sen viimeisiä vaiheita Hennalan kasarmien lähimetsissä, joissa punaisia teloitetaan. Kapina alkaa suolta ja päättyy suohon. Vankeja ammutaan ”läheisen suometsikön” tuntumassa ja teloitusmetsikkö kuvataan ”soiseksi” (Linna 1996, 691–692). Kertojan kuvauksen lisäksi suot esiintyvät vankien välisessä dialogissa: ”Tää on kuolemanselli...täältä mennään viitosen taka suohon...että tiedät”. Myös varsinaista teloitusta sävytetään vertauskuvilla suosta:

Montulla katsottiin teloittajia enimmäkseen silmät täynnä synkkää vihaa viimeiseen saakka. Ja samanlaisin silmin ampujat tuijottivat tähtäimien yli, jotka huonosti näkyivät kevätyön hämärässä.

Ei huudettu eikä näytelty. Katsottiin vain puolin ja toisin, sillä tämä viha oli oikeata suomalaista vihaa. Niin kuin suolampi: musta, kylmä, syvä ja samea. (Linna 1996, 668–669.)¹⁷

Suomotiivi on trilogian tapahtumien kannalta toisteinen ja merkityksellinen. Koskelan suon yhteiskunnallistuminen alkaa Jussista, joka sysää luonnontilaisen kosteikon liikkeeseen. Sen kehittyminen itseään suuremmaksi kysymykseksi kulminoituu Akseliin ja sisällissotaan ja kulkee lopulta Juhanin ja Elinan kautta resignoituneeseen, seesteiseen kesäpäivään.

4.2 Koskelalaisten suosuhteet

Jussille suo on omaisuutta ja hänen alaluokkaisuutensa tiedostamaton normi. Alma on suon kanssa sujut. Akselille se on ennen kaikkea ikkuna yhteiskunnalliseen moraaliin, hänen lapsilleen jo jotakin normaalia, pitkäveistäkin ja tunkkaista, kuten esimerkiksi Vilho mietteineen osoittaa (vrt. Linna 1996, 1083–1084). Millainen kuva koskelalaisten suosuhteesta tai -suhteista välittyy? Tulkintoja ja tulokulmia on yhtä monta kuin henkilöahmojakin. Enemmänkin: kenenkään kohdalla suosuhteen sanallistaminen tai ilmeneminen ei ole kerralla saati yksiselitteisesti määrittävä vakio. Suosuhteiden ja Koskelan suon merkitysten koonti on tiiveimmilläänkin pikemminkin moni-ilmeinen tulkintakoelma kuin lausunto. Ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen ydintavoitteisiin lukeutuvien ekologisen viisauden, vihreän moraalin ynnä muiden keskeisten kokonaisuuksien analysoinnissa teoreettinen kirjavuus asettaa erittelylle tiettyjä haasteita. Synteesi rakentuu eri näkökulmia, henkilöahmoja ja tarinan ajallis-paikallisia konteksteja vertailtaessa.

Koskelan suon matka alkaa Jussista. Hänelle suo on ensisijaisesti väline pääoman kartuttamiseen ja oman talouden perustamiseen, suurempaan aineelliseen hyvinvointiin. Suon mieltäminen hyödynnettäväksi resurssiksi määrittää suurilta osin Jussin kannanottoja ja toimintaa (vrt. Linna 1996, 14, 50, 53). Oravakohtauksen ynnä muiden vastaavien, henkisestä mielenmaisemasta viitteitä antavien kuvausten monitasoistamanakin Jussi on ensisijaisesti omaisuuteensa keskittyvä maatalousyrittäjä: hänen suhteensa suohon on kalkyloiva. Tässä mielessä hän edustaa nykyajassa yleistä

---

¹⁷ Kuvaus suolammesta juontaa Linnan omiin kokemuksiin asepalveluksen ajalta. Ollessaan sijoitettuna Kiihtelysvaaraan Linna majaili Sintsilammen rannalla, joka vaikutti hänen kirjoittamaansa teloitusten kuvaukseen: Stormbomin (1963, 55) mukaan kirjailija itse on sanonut kyseisen lammen hämmöttäneen hänen silmissään, kun hän vertasi kirjasaan oikeaa suomalaista vihaa – ”mustaa, kylmää, syvää ja sameaa” – suolampeen.

asenoitumista, jossa maailma pelkistetään hallittaviksi resursseiksi (vrt. Värri 2018, 13). Raivaamisen ja luonnon hallinnan eetos paistaa Jussin nimessä itsessäänkin: Johannes Vilhelm Koskela on huomattavan lähellä Johan Vilhelm Snellmania, fennomaaneista raivaajahenkisintä ja koskemattoman luonnon konseptin suurinta kriitikkoa. Niin kuin (lähes) nimikaimiansakin, Jussikin sivistää ja suomalaistaa maata sitä raivaamalla.

Snellman-assosiaatioiden lisäksi trilogian avauksessa ilmenee *Pohjantähdessä* olennainen jännite kerrotun ja todellisen välillä: alussa ei ollutkaan sanaa vaan työtä ja hikeä. (Varpio 2006, 449.) Suon tarina luodaan työllä. Jussi on yhtäältä suomalaisuusprojektin ruumiillistuma sekä raivaajamytti mutta toisaalta oman aikansa ja paikkansa kuluttaja, joka hahmottaa luonnon välinearvon kautta, inhimillisiä tarpeita vasten peilattuna. Koskelan alkutaipaleen primitiivisen vaiheeseen yhdistettynä asenne tuottaa kuitenkin omanlaisensa sosioekologisen tasapainon. Ekokritiikin painotuksista nykyajalle sängen tyypillisessä sosiaalisessa ekologiassa luontoa lähestytään ensi kädessä ihmisen tarpeiden kautta, ei niinkään luonnon itseisarvon (Heise 2006, 167). Raivaajapariskunta sulautuu osaksi suoympäristöään ja luonnon kiertokulkua ympäristöään hyödyntäen mutta tasapainoa särkemättä.

Alma edustaa *Pohjantähdessä* kristillistä traditiota ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa: luonto on oikkuineen osa Jumalan säätämää järjestystä ja siten pyhää (vrt. Lassila 2011 23–24, 29, 147). Hänen voi katsoa olevan Raamatussa esitellyn viljellen ja varjellen -tavoiteohjelman¹⁸ ihanteellinen toteutuma *Pohjantähdessä*, sillä toisin kuin puolisonsa, Alma ei himoitse maata sen paremmin kuin mitään muutakaan maallista. Hän keskittyy pitämään huolta niin ympäristöstään, miehestään kuin Koskelastakin. Verrattuna ekokritiikin ensimmäisen aallon manifestoimaan murrokseen ympäristöajattelussa Jussin ja Alman hahmot luonto- ja suosuhteineen eivät edusta viiteryhmiään kovinkaan osuvasti: epäkristillisempi (tai menestyksekkään piilouskovainen) Jussi suhtautuu maahan pääsääntöisesti puhtaan materialistiselta pohjalta, kun taas Alma vakaumuksellisena kristittynä ei koe tarvetta haalia omaisuutta, joka Koskeloiden tapauksessa tarkoittaa käytännössä peltomaata eli suota. Alman kristillis-tasapainoinen ympäristöymmärrys on huomionarvoinen suhteessa ekokritiikin historiaan. Ensimmäiset ekokriitikot loivat identiteettiään nimenomaan kontrastoimalla asenoitumistaan kristilliseen traditioon. Pesäero kiteytyy Whiten (1967, 46) tiivistykseen siitä, että ihmiskunta jatkaa ympäristökriisin pahentamista kunnes hylkää kristillisen dogmin siitä, ettei luonnolla ole muuta tarkoitusta kuin palvella ihmistä (vrt. Melkas 2008, 145). Tästä johtuen ihmiskunnan on hänen

¹⁸ Kristillisen ihmisen ja luonnon välisen suhteen ydin esitellään Raamatun kohdassa, jossa Jumala ”otti ihmisen ja pani hänet Eedenin paratiisiin viljelemään ja varjelemaan sitä” (1. Moos. 1:15). Sanat ovat sittemmin käsitteellistyneet. Kristinuskon keskeisimmän kirjan ohjeistuksesta koskien ihmisen osaa maailmassa voi löytää haluamansa painotuksen, sillä Raamatusta ihmiselle annetaan varjeluvollisuuden lisäksi täydet hallitsijan valtuudet: ”[J]a vallitkoote he [ihmiset] meren kalat ja taivaan linnut ja karjaeläimet ja koko maan” (1. Moos. 1:26).

mukaansa vähintäänkin tulkittava vanhoja lähtökohtia totutusta poikkeavalla tavalla (White 1967, 45).¹⁹ Kritiikki osuu ennemminkin epäkristilliseen, tiettyssä mielessä länsimais-maallisen kulutuskulttuurin edelläkävijä Jussiin kuin ekoteologiseen Almaan.

Koskelat kuivattavat luonnontilaisen kosteikon omien tarkoitustensa käyttövoimaksi. Syväekologisesta perspektiivistä katsoen luonnon itseisarvoisesta monimuotoisuudesta tinkiminen ihmisen aineellisen hyvinvoinnin nimissä on epäkypsän luontosuhteen oire (vrt. Buell, Heise & Thornber 2011, 419 & Brämerson 2020, 11–12). Jonkinasteisena poikkeuksena tulokulmassa voi kuitenkin pitää inhimillisten perustarpeiden täyttämistä. Jussin ja Alman viitekehyksessä suon kuivattaminen on syväekologistenkin kriteerien läpi suodatettuna hyväksyttävämillään johtuen heidän rajallisesta valastaan, välineistään ja vaikutuksestaan ympäröivään luontoon. 1800–1900-lukujen taitteen suomalainen maanviljely oli välineistön alkukantaisuuden ja metodiikan luonnonmukaisuuden vuoksi melko toimiva kompromissi ihmisen ja biodiversiteetin välillä; esiteollinen ihminen eli kiinteästi osana luonnon kiertokulkua solahtaen omin, vaatimattomin lähtökohdin ja vaikutuksin osaksi ympäristön tasapainoa.

Ekokritiikin tumman ekologian haarasta lähdeittäessä ihminen *on* luontoa siinä missä mikä tahansa muu luontokappale (Morton 2013 viit. Brämerson 2020, 13). Koskelan suon kuivattaminen ei ole tämän lähestymistavan mukaan yhtä kyseenalaista kuin esimerkiksi syväekologisessa katsannossa. Jussin ja Alman toimeenpanema suon muokkaaminen on tumman ekologian kontekstissa luonnon sisäinen prosessi. Raivaajapariskunnan aikaansaamaa muutosta Koskelan suolla voidaan suhteuttaa toisten luontokappaleiden toimintaan, jotka niin ikään hyödyntävät luontoa selvitäkseen, jotka kamppailevat keskenään ja muokkaavat ympäristöään. Nekin vaikuttavat osaltaan luonnon kiertokulkuun, minkä nojalla voidaan peräänkuuluttaa tekijää, joka määrittelee inhimillisen vaikutuksen luontoon negatiiviseksi ja joksikin ulkoiseksi siinä missä toisten lajien toiminta koetaan luonnon itsensä järjestykseksi. (Soper 1995, 269.) Jussin ja Alman symbioosi suoympäristönsä kanssa on osaltaan ajan teknologisten realiteettien rajoittama tulos eikä niinkään heidän itse kehittämänsä, viisaan pidätyväisen asennoitumisen lopputulos, mutta lopputulos ratkaisee. 1800–1900-lukujen taitteen suomalaisen yhteiskunnan kehityksen tai ennemmin kehittymättömyyden vaiheen myötä teknokraattisinkin torppari eli tasapainossa luonnon kanssa. Niin myös Jussi ja Alma soineen. Raivaajapariskunnassa myös ilmenee luonnon ehdoilla eletyn arjen synnyttämää herkkyyttä suhteessa suoympäristöönsä.

---

¹⁹ Ensimmäisten ekokritiikoiden kritisoima, väitetyt yhtenäisen kristillispohjainen hyötykäytön perinne ei ollut kriittisissä kuvatuksi kaltainen, ristiriidaton yhteisymmärrys luonnon ja luontokappaleiden osasta maailmassa. Oman aikansa edelläkävijyyttä kristillisessä piirissä edusti esimerkiksi 1100–1200-lukujen taitteessa vaikuttanut Fransiscus Assisilainen, jonka ajatuksissa on lukuisia yhtymäkohtia modernin ajan syväekologiaan. Assisilainen koetti tasapainottaa yksinvaltiaan asemaan nostetun ihmisen muiden luotujen kanssa: muurahaista ei hänen oppiensa mukaan tule mieltää esikuvana laiskimuksille tai tulta merkinä sielun palosta kohti Jumalaa, vaan kaikilla luoduilla on oma osansa taivaallisessa kokonaisuudessa ja siksi itseisarvo. (White 1967, 45.)

Jussi tarkkailee oravaa, Alma kesäpäivää Koskelassa (Linna 1996, 21, 60). Mies kaipaa äänestämässä ollessaan takaisin ”omaan maailmaansa”, nainen suree maiden palautuksen jälkeen muistojaan Koskelan luomisen ajoilta (Linna 1996, 175, 273). Koskelassa elämisessä on kyse maailmankuvasta ja mielenmaisemasta, ei pelkästä omaisuudesta ja toimeentulosta.

Jussi ja Alma mobilisoivat suon, Akseli veljineen perii sen ja siitä versoneet inhimilliset konfliktit. Suosta tulee Koskelan toisen polven kohdalla yhteiskunnallinen kysymys. Jussi on myyttinen ja kaltoinkohdeltu raivaaja, Akseli sorretun voima (Lilja 2021). Vanhempien ja lasten ymmärryksessä suo tarkoittaa eri asioita, erityisesti Jussin ja fokalisaation keskiöön nousevan Akselin kohdalla. Tietynlaisena synteessä vanhempiansa asenteista esikoinen mieltää maan omaisuudeksi siinä missä isänsäkin muttei samalla pakkomielteisyydellä: Akseli oli ”perinyt isältään sitkeän, salakiukkuisen suhteen työntekoon, mutta ei tämän kuluttavan ruhjovaa ahneutta” ja osasi äitinsä lailla ”taidolla lisätä voimaansa” (Linna 1996, 126; vrt. Linna 1996, 50, 217). Hän työstää maata samoin kuin Jussikin, mutta vanhempiansa ja erityisesti Alman tavoin hänet kuvataan myös kuuntelemassa luontoa, ei pelkästään muokkaamassa (vrt. Linna 1996, 370, 771 & Virolainen 1987, 43 & Saarinen 1983, 72). Niin kuin Jussin materialistista vaikutelmaa myös Akselin kohdalla moraalinvartijan ja perheen toimeentuloa laskelmoivan miehen kuvaa tasapainotetaan viitteillä Koskelan suoympäristön henkisestä merkityksestä hänelle.²⁰

Akselille Koskelan suon palautetut osat ovat vääryyttä ja oikeudettomuutta, Jussille menetettyä omaisuutta (Linna 1996, 217). Akselin kokonaisvaltaisempaa suhtautumista selittää osaltaan se, että Koskelassa syntyneenä hän mieltää sen primääriseksi maailmakseen, johon hän oli ”syntymästään asti kasvanut [--] kiinni (Linna 1996, 175). Sama pätee hänen veljiinsäkin, jotka kuitenkin jäävät Akseliin verrattuna marginaalisiksi hamoiksi, joiden suota koskevat mielenliikkeet ilmenevät yksittäisten kohtausten kautta. Alekski heijastelee hahmona syrjäisen torpan estetiikkaa solahtaen melko luontevasti Koskelan staattiseen pihapiiriin: niin kuin suo ennen Jussia ja enimmäkseen kuivattamisensa jälkeenkin, myös keskimäinen veli on hiljainen, vetäytyvä ja tasainen (vrt. Linna 1996, 400). Akustin ainoassa kannanotossa suohon liittyen välittyä suon inhimillinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus: se kuuluu raivaajan oikeudella Jussille ja hänen jälkeläisilleen, ja raivaajan perillisten oikeuden kiistäminen raivattuun maahan on väärin, minkä johdosta ”Koskelan poikien” ei tarvitse hävetä lakkoillessaankin, vaikka kirkkoherra Salpakari niin kehottaakin tekemään (Linna 1996, 436).

²⁰ Akselissa on herkkyyttä, vaikka hän jyrä onkin. Esimerkiksi hänen ja Poku-hevosien välinen yhteys on isännän ja työjuhdan suhdetta läheisempi (vrt. Linna 1996, 493, 826, 914). *Pohjantähden* eläinpersonifikaatiot ja -suhteet noudattelevat kalevalaista luontosuhdetta, jossa ihminen koki luonnon vertaisekseen ja ymmärtäjäkseen, joksikin, joka kuului omaan arkeen siinä missä koti ja kanssaihmisetkin (Hästesko 1910 viit. Lassila 2011, 19). *Pohjantähden* personifikoituja eläimiä yleisesti ottaen enemminkin kuunnellaan kuin hyväksikäytetään. Huolimatta ekokritiikissä esitetystä kritiikistä eläinten personifikoitua kohtaan nimenomaan inhimillistämisen perustuvan lajirajojen hämärtämisen on havaittu synnyttävän voimakkainta empatiaa (Lahtinen & Löytty 2022, 19; vrt. Lummaa 2011, 191).

Veljeksistä soisimman, Akselin, suosuhde eskaloituu myrskyisämmäksi ja monisyisemmäksi kuin vanhemmillaan. Merkittävä osa hänen elämästään kuuluu vaihtelevan intensiteetin kapinointiin suosta. Vedenjakajana Akselin suhtautumisessa toimii sisällissota, jonka hävittyään hänen palava yhteiskunnallisuutensa koskien torpparien oikeuksia ja Jussin raivaamaa suota taantuu jos ei hyväksyväksi niin ainakin tasaiseksi. Hänen asennoitumisensa murroksessa kiteytyy *Pohjantähdessä* nähty sodanjälkeisen ajan nöyrtyminen ja resignaatio (Juntunen 2013, 326). Ennen kapinaa Akseli oli maasuhteessaan avoimen kapinallinen, konfliktin jälkeen hän antaa tiettyssä mielessä periksi vaikkei kysymystä unohdakaan. *Pohjantähden* kansallisen integraation tematiikan hengen mukaisesti miehen nöyrtyminen palkitaan trilogian lopussa, kun suo palaa Akselin ja Koskelan perheen haltuun.

Koskelan kolmas polvi jää suvustaan irrallisimmaksi suhteessa suuhonsa. Vilho ja Eero pääsevät tai joutuvat isoisänsä tavoin raivauspuuhiin mutta ovat Jussiin verrattuna tekeviä käsiä, voima työmaalla, ja heidän työnsä henkinen ulottuvuus jää puuttumaan. Nuoremman polven toimeenpanema raivaaminen kuvataan *Pohjantähdelle* ominaisen kaavan mukaan käytännönläheisesti ja koruttomasti. Suomotiivit kolmannen polven vaiheissa ripottautuvat rivien väleihin. Vilho kokee Koskelan väljähtyneeksi tultuaan armeijasta kotiin: ”[H]än koki voimakkaasti tämän maailman pienuuden. [--] Miksi kaikki tuntui niin pieneltä ja mitättömältä?” (Linna 1996, 1083–1084). Suo liittyy myös löyhästi Eeron kuolemaan: ensikosketuksessa talvisodan rintamaan vihollisasemat ovat ”tuolla suon takana” ja edessä jokin ”suoniityn tapainen” (Linna 1996, 1053). Yhteys jää kuitenkin etäiseksi, sillä Eero kuolee lopulta ”Vuoksen saareen pienen koivun juurelle” (Linna 1996, 1075). Kevättalvisen yön kuolemassa on omanlaistaan Topelius-kritiikkiä: koivun ja tähden alla ei palata kotiin vaan kaadutaan, toki kodin puolesta, mutta yksin, tuskallisesti ja lopullisesti.

Kolmen vanhemman veljen kaaduttua sodissa Juhani perii Koskelan. Kuvauksessa hänen, traktorin ja Koskelan peltojen symbioottisesta suhteesta kiteytyy modernin maanviljelyksen vakiintuminen Suomeen. Maatalouskonettaan miltei hyväilevä Juhani edustaa uutta, teollista aikaa suopeltojen hallinnoinnissa. Kuvaus koneesta Koskelan tallissa on seesteinen; kone ja luonto ovat sopusoinnussa keskenään. Tunnelmaa voi peilata paitsi amerikkalaiseen teollisuuden ja pastoraalin vastakkainaseteluun myös mielikuvaan teknologisoituneenkin maanviljelijän luonnonläheisestä suhteesta ja tasapainoisen ympäristösuhteen takuuhenkilöstä (vrt. Marx 2000, 22 & McCarthy 2015 viit. Marland, McCracken & Somerwell 2020, 336). Kone-Koskelaksi kallistumassa olleen torpan idyllinen kesäpäivä on linjassa kyseisen mielikuvan kanssa, mitä voidaan osaltaan suhteuttaa kritiikkiin modernin maanviljelyksen keskeisestä osasta ympäristöongelmien luomisessa (vrt. Shoard 1980 viit. Marland, McCracken & Somerwell 2020, 336). *Pohjantähden* orastavassa modernissa maanviljelyksessä ei ole ristiriitaa; tallikohtauksen myötä annetaan ymmärtää Juhaniin ja traktorin viljelevän varjellen.

Vaikka Juhanian ei voikaan kovin notkeasti luonnehtia teknokraattisen maanviljelysdystopian edustajaksi, hän edustaa kuitenkin murrosta Jussin ja Alman sukupolven käsivoimin ja rajatuin mahdollisuuksin tehdystä työstä inhimillisen vallan moninkertaistumiseen teknologian turvin. Koneet saivat jalansijaa jo Akselin aikana tämän hankkiessa puimakoneen, mutta vasta Juhanin myötä muutos siinetöityy. Ero Jussin ja Alman edustamaan perinteeseen on suuri ja sijoittuu viime kädessä valtaan. Viitteet asennoitumisesta maata kohtaan eivät toisistaan juuri poikkea. Koskelan suopeltoja ja ympäristöä lähestytään kautta *Pohjantähden* inhimillisen hyödyn kautta, mikä on loogista ajatellen torpan dynamiikkaa: koskelalaisten toimeentulo ei tule mistään muualta kuin heidän omilta pelloiltaan. Luonnon välineellistämisen eetos toimii raadollisuudessaan ihmisen ympäristövallan ollessa rajallinen, mutta asennoituminen ongelmallistuu sitä mukaa kuin ihmisen teknologinen dominanssi kasvaa.

Hegelin ja Snellmanin mukaan teknologinen eteenpäin meneminen on inhimillisen vapauden edellytys. Heidän ymmärryksessään ihminen muuttuu luonnossa orjaksi ja voi saavuttaa vapautensa vain kulttuurin ja kehityksen kautta. (Lassila 2011, 135.) Yleisinhimillisessä länsimaisessa arvotajunnassa keskeisellä paikalla sijaitsevaa vapautta tavoiteltaessa ja saavutettaessa kehitysprosessin lieveilmiöt jäävät helposti huomiotta; teknologian suoman vallan ja vapauden hintaa ympäristölle ei tiedosteta tai problematisoida. Ristiriita ilmenee *Pohjantähden* lopussa. Kuvauksessa (oman aikansa) modernista ihmisestä koneineen hallitsemassa tiluksia samoin asentein kuin edelläkävijänsäkin on idyllisyydessäänkin epäyhtälön elementtejä. Vaikutelmaa Juhanin, traktorin ja Koskelan symbioosista voi verrata James Rebanksin lapsuuskokemukseen maaseudulla: pienenä poikana Rebanks oli mieltänyt traktorilla maata kyntävän isoisänsä ja traktoria seuranneet linnut osana samaa kokonaisuutta vain havahtuakseen vuosia myöhemmin siihen, ettei traktorin perässä lennäköön linnun lintua (Marland 2021, 432). Kehitykseksi kutsumamme ilmiön kautta saavutettava inhimillinen vapaus on kääntäen verrannollinen monimuotoiseen ja hyvinvoivaan luontoon. Koskelan suon matka käsivoimin hallinnoidusta peltomaasta teollisen maanviljelyksen objektiksi tiivistää ristiriidan.

Koskelan suon raivaaminen heijastaa suomalaista kirjallisuusperinnettä, jossa suota on pidetty yhtäältä vastustajana, joka tulee raivauksella muuttua muuksi. Samaan aikaan suo merkitsee henkisesti jotakin useille *Pohjantähden* hahmoista sisältämättä kuitenkaan suomalaisessa perinteessä esiintyviä kokemuksia myyttisyydestä tai pyhydestä. (Varpio 2006, 450–451.) Koskelan suo toistaa useita kotimaisen kirjallisuusperinteen suomotiiveja. *Seitsemän veljeksien* kylmän ja torjuvan suon tavoin myös Koskelan suo koettaa halloin torjua ihmiset luotaan. Janssonin *Kesäkirjan* suohon yhtenevästi Koskelan suossa on ikiaikaisuutta ja itsepäistä voimaa. Niin kuin Hellaakoskelle, monille Koskelan väestä suo on yksinäisyyden tyyssija ja peili. (Linna 1996, 400; vrt. Laurén 2006, 50–51.) Koskelan suon merkityksissä on myös kansainvälistä kaikupohjaa. Se on yhtäältä asujilleen elämän kehys mutta samaan aikaan työläs ja hankalakin – sanalla sanoen vaikea. Tässä on yhtenevyyttä Viron

kirjallisuusperinteeseen, jossa suo on usein kuvattu monien vaikeuksien alkulähteenä (Pungas-Kohv 2016, 2118).

Mitä Koskelan suon merkityksistä ja *Pohjantähden* hahmojen suosusteista voidaan viime kädessä summata? Suoluonnon ehdoilla eletävän arjen autuus ja karuus muodostavat tasapainon ihmisen mahdollisuuksien rajautuessa esiteollisiin välineisiin ja metodeihin. Trilogian sulkeva kuvaus Juhaniasta ja traktorista *Inarinjärvellä* höystettynä raottaa ovea tasapainon järkkymiseen: koneellistumisen myötä moninkertaistunut inhimillinen valta yhdistettynä oikeuteen hyödyntää luontoa välinearvoistavan asenteen mukaisesti muodostaa ongelman. Tuhatsivuisena takaisin luontoon²¹ -manifestina *Pohjantähteä* ei voi kuitenkaan pitää. Elämä esiteollisessa Koskelassa on Linnan vastapuheenvuoro suomalaisuusdiskurssille, jossa luonnon helmassa eläminen esitettiin voimakkaan idealisoidussa ja romantisoidussa valossa – jokseenkin sellaisena kuin Ellen Salpakari sen *Pohjantähdessä* mieltää. Koskelalaiden arki suopeltojensa ja -ympäristönsä keskellä on raskasta ja ankaraa, joskin sitä on myös luonnehdittu ihanteelliseksi perheidylliseksi (Nummi 1993, 253). Missään nimessä Koskelan väen elämä suon kupeessa ei ole ilotonta tai viheliäistä. Se on kaikessa vaativuudessaan ennen kaikkea kestävä elämää. Suohonsa tiiviisti sidoksissa ja siitä suoraan riippuvaisia ollessaan koskelalaiset myös hahmottavat elämänsä reunaehdot kokonaisvaltaisesti, ilman romantisoivaa linssiä tai idealistista sävyä. Suo on *Pohjantähdessä* valtaosan aikaa arkinen ja työläs savotta, jonka kautta koskelalaiset hankkivat ravintonsa yhtä arkisesti kuin moderni ihminen käy lähikaupassa, tosin moninkertaisesti työläämmin ja aikaavievämmin. Yksiulotteisen ja -selitteisen ravintoautomaatin mekaanisuutta syventävät kohtaukset, joissa annetaan ymmärtää Koskelan suon merkitsevän asujilleen jotakin leipäainesten raaka-ainevarastoa monisyisempää kompleksia.

Elämä suon varaan rakentuvassa Koskelassa on monin ekokriittisin kriteerein mitattuna mielekästä ja tarkoituksenmukaista, vihreän moraalin läpi tarkasteltuna hyväksyttävää. Luonnon kanssa tiiviisti kytköksissä olevan elämän ansioihin lukeutuu muun muassa se, että tavallisen arjen myötä syntyvät ympäristöön eläytymisen kokemukset voivat edesauttaa myötätunnon syntymistä koko olevaista kohtaan (Värri 2018, 120). Koskelan väelle ominaista henkistä tasapainoa voi myös pyrkiä lähestymään heidän ympäristönsä vaikutuksen kautta: muun muassa Aleksin, Vilhon ja Alman mielenmaisemasta heijastuu suomiljööön vakautta ja rauhaa. Yhteyttä voi pitää loogisena vasten olettamaa siitä, että fyysisestä luonnosta vieraantuessaan ihminen vieraantuu omasta sisäisestä luonnostaan (Kirjavainen 2009, 50–51). Käänteisesti ajateltuna: pysyessään lähellä fyysistä luontoa pysyy lähellä sisäistä luontoaan. Suonsa kupeessa elävistä koskelalaisista huomattavan usea huokuu mielenrauhaa,

²¹ Rousseau nimiin mielletyn lausuman sittemmin saavuttama merkitys ei vastaa ajattelijan alkuperäistä tarkoitusta. Ajatuksena ei ollut pako takaisin *luontoon* vaan pikemminkin *luonnolliseen* ja *luonnonmukaiseen* (Lassila 2011, 61, 228.) Eräässä mielessä tämä tarkoitti paluuta lapselliseen, sillä luonnollisin mahdollinen ihminen on vähiten muokattu ja jalostettu, mikä käytännössä tarkoittaa lasta (Lahtinen, Grünthal & Värri 2022, 55).

joka urbaanin, teknologisoituneen ja mielenterveysongelmien läpileikkaaman 2020-luvun Suomen näkökulmasta tuntuu huomionarvoiselta. Koskelat elävät kestäväää, kokemusrikasta, henkisesti tasapainoista elämää, jonka keskiössä on maan työstämisen kautta syntynyt monisyinen ympäristösuhde (vrt. Marland 2021, 424). Tämä perustuu ennen kaikkea torpan arkeen, sen käytännön töihin vaikeuksineen ja iloineen, viime kädessä Koskelan ytimeen, suohon. Koskela on soineen valtaosan *Pohjantähden* ikkuna työlääseen mutta kestävään elämään. Trilogian loppu raottaa ihmisen ja luonnon välisen tasapainon murtumista, teknologian, inhimillisyyden ja vapauden haasteellisesti yhteensovittavaa yhtälöä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tiivistän lopuksi työni pääkohdat. Pyrkimykseni oli löytää vastauksia kysymyksiin, mitä merkityksiä Koskelan suolle *Pohjantähdessä* muodostuu ja millaisia ovat koskelalaisten suhteet suuhonsa. Teoreettisena kehyksenäni tässä prosessissa toimi ekokritiikki, josta pohjaa hakien lähdin erittelemään trilogiasta löytyviä suokohtauksia, -kuvauksia ja -motiiveja. Oma työni tarjoaa *Pohjantähteen* ja Koskelan suohon yhden näkökulman tilkitsemättä kuitenkaan trilogiaa lopullisesti sen paremmin ekokriittisessä perspektiivissä kuin Koskelan suohon liittyvissä tulkinnoissa.

Koskelan suo on *Pohjantähdessä* monimerkityksinen. Suolle hahmottuu yhteiskunnallisia ulottuvuuksia sen toimiessa trilogian tapahtumasarjan keskeisimpänä juurisyyinä ja motivaattorina. Ilman vuosituhantiseen hiljaisuuteensa vaipunutta nevaa ei olisi ollut Koskelaa, ilman Koskelaa ei inhimillistä ja yhteiskunnallista kehitystarinaa; alussa oli suo. Yhteiskunnallisuutensa lisäksi suolla on trilogiassa myös henkinen ulottuvuus. Useat trilogian suokuvaukset linkittyvät monien koskelalaisten kulloisiinkin mielentiloihin ja mentaliteettiin yleisestikin. Koskelan suo on sekä työympäristö että mielenmaisema.

Oma tutkimukseni jatkaa *Pohjantähdessä* jo tehtyjen tutkimusten joukkoa tarjoten ekokriittisen perspektiivinsä avulla näkökulmaa keskeisimpiin lukeutuvan mutta vähälle huomiolle jääneen trilogian motiivin, suon, merkityksiin. Teossarjaa on tutkittu lähinnä antroposentrisistä, inhimillisistä merkityskokonaisuuksista käsin. Luontotematiikkaa sivunneet erinäiset tutkimukset on tehty ennen ekokriittisten teorioiden aikaa ja ympäristön merkitysten erittely on ollut tulokulmaltaan ja luonteeltaan toisenlaista kuin omani. Suonäkökulma on jäänyt puuttumaan käytännössä kokonaan. Työni kentties suurimmaksi poikkeamaksi suhteessa aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin määrittäyty merkitysten ja tulosten soveltaminen oman maailmamme tarpeita ajatellen. Mitä me voimme oppia *Pohjantähdessä*, Koskelan suosta ja koskelalaisten suhtautumistavoista ja suhteista suuhonsa?

Suo on valtaosan *Pohjantähteä* ankaran mutta kestävän elämän kehys. Trilogian loppu raottaa ovea inhimillisen vallan ja hyötykeskeisen näkökulman ongelmalliseen yhdistelmään. Rajoittamaton itsensä toteuttaminen teknologian kautta ei käy yksiin monimuotoisen luonnon kanssa. *Pohjantähden* lopussa kuvattu tunnelma teollisuuden ja luonnon keskinäisestä harmoniasta heijastaa epäyhtälön havaitsemisen haasteellisuutta: kokonaisuus kuvataan seesteiseksi, jossa kaikki on konetta lukuun ottamatta ennallaan ja jossa jeffersoniaanisen käsityksen mukaan luonto ja tekniikka eivät muodosta toisilleen vastavoimia vaan sopivat yhteen.

Koskelan suon merkitykset ovat lukuisia mutta realistisia. Eivät idealisoituja tai romantisoituja, jotka ovat ilmiönä eksplisiittisen kritiikin kohteita läpi *Pohjantähden*. Koskelan suossa niin kuin Koskelassa yleisestikin tehdään pesäero fennomaanien luomasta suomalaisen ihmisen ja Suomen luonnon välisestä myyttisen läheisestä suhteesta todellisuuteen. Suon merkitykset toistavat varsin kokonaisvaltaisesti kirjailijan alkuperäistä tarkoitusta pureutua kuiluun kerrotun ja todellisen välillä: toisin kuin yläluokkaisessa diskurssissa asia nähtiin, alempien sosiaaliluokkien elämä keskellä metsiä tai soidensa kupeessa oli kiistämättömän vaativaa. *Pohjantähden* suomotiiivit toisintavat useassa kohdassa erityisesti abstraktilla tasolla kansanperinteen käsitystä soista vaikeuksien alkulähteenä. Koskelat ovat suonsa kanssa kovilla.

Ankaruudestaan, vaativuudestaan ja työläydestään huolimatta Koskelan suo ei ole konkretisoitunutta viheliäisyyttä tai koskelalaisten suhteet suuhonsa yksipuolista mielipahaa. Elämä suon kupeessa vaatii koskelalaisilta mutta myös antaa heille. Suon vakaa, turvallinenkin luonne peilautuu useiden torpan ihmisten persoonaan kytkeytyen monin tavoin koskelalaisille ominaiseen mielenrauhaan ja vakauteen. Suoympäristö asukkeineen ja ilmiöineen merkitsee Koskelan väelle jotakin enemmän kuin pelkkää omaisuutta. Suo suo omanlaistaan perspektiiviä elämään. Alussa olivat suo, kuokka ja Jussi, mutta tekijöiden ja työstövälineidenkin vaihtuessa näistä ensimmäinen pysyy, toki muotoaan jossain määrin muuttaen mutta kokemuksellisesti tarkasteltuna monin tavoin muuttumattomana. Motiivi ympäristönsä kiireettömästä tarkkailusta seesteisin mielentiloin on Koskelassa ylisukupolvinen.

Jatkotutkimusmahdollisuudet suon merkityksistä niin suomalaisella kentällä kuin maailmankirjallisuudessakin ovat lukuisat. Yksi mielenkiintoisimmista edelleen kehiteltävistä hankeaihioista olisi hakea kotimaisesta kirjallisuudesta yhtymäkohtia tai vastineita suolle eräänlaisena ankkurina mielenrauhaan. Useimmissa tiedossa olevista tapauksista suo esitetään lähtökohtaisesti jonakin ikävänä, synkkänä ja vaivaa aiheuttavana, mutta varsinkin nykykirjallisuudesta lienee löydettävissä tiettyä kaihukupohjaa kokemukselle suon tyynnyttävyydestä, läheisyydestäkin. Suomi ja suomalainen kirjallisuus ovat ympäristöllisen ja sitä myötä jossain määrin kulttuurisen soisuuden vuoksi otollista maaperää kyseisten jatkotutkimusten pohjaksi, mutta huomattavan mielenkiintoista olisi myös analysoida tilanetta toisten soisten maiden osalta.

Vaikka monilla ekokritiikin mittareilla mitattuna suotaan välinearvoistavat Koskelat eivät erotukaan poikkeuksellisen viisaina tai edistyksellisinä maankäyttäjinä, heidän elämässään on valtaosan *Pohjantähteä* kaikessa pulmallisuudessaankin urbaanille maailmalle tavoittamatonta tyyneyttä. Eräänlaista agraarista mielenrauhaa. Olosuhteiden pakosta primitiivisten ja sikäli luonnonläheisten metodien kyllästäjän elämän ansioksi lukeutuu ennen kaikkea tasapaino ihmisen ja ympäristön välillä. Koskelan suosta tihkuu 2020-luvun ihmiselle omanlaistaan viisautta.

LÄHTEET

Primäärilähde

Linna, Väinö 1996 (1959, 1960, 1962). *Täällä Pohjantähden alla 1–3*. Helsinki: WSOY.

Sekundäärilähteet

Alighieri, Dante 1924. *Jumalainen näytelmä. (La Divina Commedia, 1314.)* Suom. Eino Leino. Porvoo: Werner Söderstrom Osakeyhtiö.

Baldick, Chris 2015. Motif. *The Oxford Dictionary of Literary Terms Online*. Oxford University Press.

Blomberg, Kristian & Sääntti, Joonas 2008. Maa naisena Timo K. Mukan teoksessa Maa on syntinen laulu. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 184–209.

Brämerson, Amanda 2020. *Ekokritik: vägen till undervisning för hållbar utveckling – en litteraturstudie med fokus på svenskämnet I gymnasieskolan*. Examnsarbete. Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1498909&dswid=-8762> (15.4.2024).

Buell, Lawrence; Heise, Ursula K. & Thornber, Karen 2011. Literature and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 2011, (36).

<https://www.annualreviews.org/docserver/fulltext/energy/36/1/annurev-environ-111109-144855.pdf?expires=1717832599&id=id&accname=ar-265367&checksum=F877D17BA9443FDB819DFE23945C111F>, 417–440 (24.5.2024).

Carson, Rachel 1970. *Äänetön kevät. (Silent Spring, 1962)*. Suom. Pentti Jotuni & Teuvo Suominen. Helsinki: KK.

Choné, Aurelie 2019. *Ecocriticism/écocritique im deutschen und französischen Kontext: eine vergleichende Perspektive. Revue d'Allemagne et des pays de langue allemande*, 2019, (51)2. <https://doi.org/10.4000/Allemagne.1975> (15.4.2024).

Egan, Gabriel 2006. Ecopolitics/ecocriticism. Ken Hiltner (ed.), *Ecocriticism – The Essential Reader*. Oxfordshire: Routledge, 278–300.

Garrard, Greg 2012. *Ecocriticism*. London: Routledge.

Grünthal, Satu 1997. *Välkkyvä virran kalvo*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: SKS.

Glotfelty, Cheryll 1996. Introduction – Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (ed.), *The Ecocriticism reader – Landmarks in Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press, xv–xxxvii.

Haapala, Vesa 2008. Aika Huopamalla. Kalastuksen estetiikasta ja etiikasta Juhani Ahon *Lohilastuissa ja kalakaskuissa*. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 95–135.

Heise, Ursula 2006. The Hitchhiker's guide to ecocriticism. Ken Hiltner (ed.), *Ecocriticism – The Essential Reader*. Oxfordshire: Routledge, 164–177.

Helminen, Heli 1997. *Työväestön keskinäinen sosiaalinen erottautuminen Väinö Linnan romaanissa Täällä Pohjantähden alla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Helminen, Tanja 2024. *Pää- ja sivurooleissa sisu – sisu ja sisudiskurssi Suomen kirjallisuudessa ja suomalaisuutta koskevassa keskustelussa*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/31646/urn_isbn_978-952-61-5122-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y (28.5.2024).

- Howarth, William 1995. Some Principles of Ecocriticism. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (ed.), *The Ecocriticism reader – Landmarks in Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press, 69–91.
- Ireland, Casey 2020. *Discors Concordia: Swamps as Borderlands in Dante's Inferno*. *Neophilologus* 104(2020). <https://doi.org/10.1007/s11061-020-09637-7>, 177–188 (7.3.2024).
- Jokiniemi, Maija-Liisa 1978. *Les equivalents de l'adverbe finnois dans la traduction française de Täällä Pohjantähden alla I*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Juntunen, Tuomas 2013. Lucia vai Lucifer? Valo ja pimeys Kjell Westön romaanissa *Missä kuljimme kerran*. Vesa Haapala & Juhani Sipilä (toim.), *Kiviaholinna – suomalainen romaani*. Helsinki: Avain, 313–332.
- Kallas, Aino 2007 (1928). *Sudenmorsian*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kemppinen, Jukka 2006. Jussi Koskela. *Kemppinen*. <http://kemppinen.blogspot.com/2006/09/jussi-koskela.html> (4.3.2024).
- Kerridge, Richard 1998. Introduction. Richard Kerridge & Neil Sammells (ed.), *Writing the Environment: Ecocriticism and literature*. London & New York: Zed Books Ltd, 1–10.
- Ketko, Sanna 2005. *Naiskuvat Väinö Linnan romaaneissa Päämäärä ja Täällä Pohjantähden alla : naisen nimeämisen liittyvien leksikaalisten valintojen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Kirjavainen, Hanna 2009. Eheytyminen on inhimillistä. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Takaisin luontoon – ekokriittisiä esseitä kirjallisuudesta*. Tampere: Tampereen yliopisto, 45–65.
- Kirstinä, Leena 2011. Vattumato olemisen suuressa ketjussa : Zacharias Topelius eläinten suojelijana. Toni Lahtinen, Maria Laakso & Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille : luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: SKS, 55–62.
- Kivi, Aleksis 1953 (1870). *Seitsemän veljestä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Lahtinen, Toni 2008. Sylissä höyryää elävä maa. Maa naisena Timo K. Mukan teoksessa *Maa on syntinen laulu*. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 156–182.
- Lahtinen, Toni 2012. Kirjallisuudentutkimus. Karoliina Lummaa, Mia Rönkä & Timo Vuorisalo (toim.), *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus, 79–82.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008. Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 7–28.
- Lahtinen, Toni & Löytty, Olli 2022. Kirjallisuus ilmastonmuutoksen aikakautena. Näkökulmia empiiriseen ekokritiikkiin. Toni Lahtinen & Olli Löytty (toim.), *Joutsen / Svanen*, 2022(2022). <https://journal.fi/joutsen-svanen/article/view/120467> (4.3.2024).
- Lahtinen, Toni; Grünthal, Satu & Värri, Veli-Matti 2022. Kirjallisuus ja lukeminen ympäristökasvatuksessa. Toni Lahtinen & Olli Löytty (toim.), *Joutsen / Svanen*, 2022(2022). <https://journal.fi/joutsen-svanen/article/view/121662> (7.4.2024).
- Lassila, Pertti 2000. *Runoilija ja rumpali – luonnon, ihmisen ja isänmaan suhteista suomalaisen kirjallisuuden romanttisessa perinteessä*. Helsinki: SKS.
- Lassila, Pertti 2011. *Metsän autuus: luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Helsinki: SKS.
- Laurén, Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä : suomalaisten luontokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Väitöskirja. Joensuun yliopisto. Helsinki: SKS.
- Laurynaité, Ignè 2023. *Myyttinen Pohjoinen: Lapin kuvaus Juhani Karilan romaanissa "Pienen hauen pyydystys"*. Kandidaatintutkielma. Vilnan yliopisto.
- Leppihalme, Pirkko 1975. *Koskelan suvun sosiaalinen nousu Väinö Linnan trilogiassa Täällä Pohjantähden alla*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

- Lilja, Esa 2021. Ja vain yksi heistä selviytyy. *Helsingin Sanomat* 29.10.2021.
<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008324968.html> (11.4.2024).
- Linkola, Pentti 1989. Hiljainen kevät. Pentti Linkola (toim.), *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*. Helsinki: WSOY, 21–30.
- Linkola, Pentti 2004. *Voisiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla*. Helsinki: Tammi.
- Lummaa, Karoliina 2008. Risto Rasan surulliset linnut. Ekokriittisen tulkinnan mahdollisuuksia. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 50–72.
- Lummaa, Katariina 2011. Ekokriittikki – eväitä kirjalliselle luontoretelle. Satu Kiiskinen & Päivi Koivisto (toim.), *Kirjallisuus liikkeessä*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 183–195.
- Lummaa, Katariina 2012. Kaunokirjallisuuden ympäristöongelmat. Karoliina Lummaa, Mia Rönkä & Timo Vuorisalo (toim.), *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus, 155–168.
- Mannon, Ethan 2021. Georgic Marvel: Agriculture and Affect. Vol. 12 No. 2 (2021): Eco-Georgic: From Antiquity to the Anthropocene. *Ecozon@*. <https://ecozone.eu/article/view/4193/5096>, 117–133 (3.6.2024).
- Marland, Pippa; McCracken, Davy & Somerwell, Tess 2020. 'Down on the Farm' – Introduction to the Special Issue on Agriculture and Environment. *Green Letters*, 2020, 24(4).
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/14688417.2020.1950988?needAccess=true>. 335–343 (8.5.2024).
- Marland, Pippa 2021. Rewilding, Wilding, and the New Georgic in Contemporary Nature Writing. *Green Letters*, 24(4). <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14688417.2021.1948438>, 421–436 (8.6.2024).
- Marx, Leo 2000 (1964). *The Machine in the Garden: Technology and the Pastoral Ideal in America*. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=431100> (8.6.2024).
- Melkas, Kukku 2008. Apokalypsista uuteen luonnonjärjestykseen. Aino Kallaksen ”Pyhän joen kosto” ekologisena kannanottona. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät – ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: WSOY, 136–155.
- Mikkonen, Kai 2005. *Kuva ja sana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Molarius, Päivi 1999. Fennomaanisen merkitysjärjestelmän muotoutuminen 1800-luvun Suomessa. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.), *Kaksi tietä nykyisyyteen – tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Helsinki: SKS, 67–83.
- Nummi, Jyrki 1993. *Jalon kansan parhaat voimat – kansalliset kuvat ja Väinö Linnan romaanit Tunteen sotilas ja Täällä Pohjantähden alla*. Helsinki: WSOY.
- Nummi, Jyrki 1997. Linna, Väinö. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/701> (5.4.2024).
- Oksanen, Tapani 1968. *Studier i den svenska översättningen av ”Täällä Pohjantähden alla I”*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Pihkala, Panu & Helle, Anna 2022. Kirjallisuuden ympäristötunteet ja empiirinen ekokriittikki. Toni Lahtinen & Olli Löytty (toim.), *Joutsen / Svanen*, 2022(2022). <https://journal.fi/joutsen-svanen/article/view/114413> (7.4.2024).
- Pungas-Kohv, Piret 2016. Kui soine on Eesti ilukirjandus? *Akadeemia*, 2016(12).
<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:294252/265115/page/46>, 2113–2140 (22.5.2024).
- Raamattu 1992. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipilaseura.
- Rajala, Panu 2020. *Päivä on tehnyt kierroksensa – Väinö Linna muistelee*. Panu Rajala (toim.). Helsinki: Siltala.
- Rikama, Juha 2004. *Lukion kirjallisuudenopetus 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa*. Helsinki: SKS.

- Rueckert, William 1996. Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (ed.), *The Ecocriticism reader – Landmarks in Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press, 105–123.
- Saarikivi, Janne 2023. *Hankalat sanat*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Saarinen, Kaija 1983. *Luonto Väinö Linnan Päämäärässä ja Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Soper, Kate 1995. The Discourses of Nature. Ken Hiltner (ed.), *Ecocriticism – The Essential Reader*. Oxfordshire: Routledge, 267–277.
- Speek, Tiiu. Ökokriitikast. *Akadeemia*, 1996(11). [https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:101951,2373–2380](https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:101951,2373-2380) (28.5.2024).
- Stormbom, Nils-Börje 1963. *Väinö Linna. Kirjailijan tie*. Helsinki: WSOY.
- Tikkanen, Matti 2010. Suo-Suomen kasvat. *Terra*, 122(1). <https://terra.journal.fi/article/view/106772/79582>, 57–58 (22.5.2024).
- Tossavainen, Jonna 1999. *Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla -trilogian naiskuvia länsimaisen tradition ja naisnäkökulmaisen tutkimuksen valossa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Vaalavirta, Tuija 1976. *Kansanomaiset sanat Väinö Linnan teoksessa ”Täällä Pohjantähden alla”*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Varpio, Yrjö 2006. *Väinö Linnan elämä*. Helsinki: WSOY.
- Virolainen, Jouni 1987. *Maisemakuvaus Väinö Linnan romaanitrilogiassa Täällä Pohjantähden alla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Värri, Veli-Matti 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- White Jr., Lynn 1967. The Historical Roots of Our Ecological Crisis. Ken Hiltner (ed.), *Ecocriticism – The Essential Reader*. Oxfordshire: Routledge, 39–46.